

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

1925 чылдың
август 31-де үнүп
эгелээн

№ 23-24 (16798)

2004 чылдың
ФЕВРАЛЬ 18,
среда

Номерни парлагже
дужааганы:
график езугаар — 21.00,
херек кырында — 20.30.
Садар өртээ 3 рубль.

ТУСКАЙ ҮНДҮРҮЛГЕ

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЛАРЫ

Долгандыр турар хүрээлел камгалалының дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2003 чылдың октябрь 22-де хүлээп алган

Төлээлекчилер палатазы 2003 чылдың ноябрь 12-де чүүлдүг деп көргөн

Бо Хоойлу Тыва Республиканың девискээриниң иштинге ажил-агыйжы болгаш өске-даа ажил-чорудулганы боттандырып турда, ниитилел биле боюдустуң аразында удур-дедир харылзаа болуп турар үеде бойдус хүрээлелинге

салдар чедирери-биле холбашкан болгаш таарымчалыг долгандыр турар бойдус хүрээлелинге хамаатыларның база келир салгалдарының эргелерин хандыра-ры-биле холбашкан хамаарылгаларны таарыштырып турар.

химиктиг бүдүмелдерниң болгаш оон иштинде радиоактивтиг, өске-даа бүдүмелдерниң база микроорганизмнерниң мөөңнежилгезиниң чөпшээретиниң болурунун эң кыдыкы деңгели (оон ыңай — мөөңнежилгелерниң чөпшээретиниң болурунун эң кыдыкы деңгелиниң нормативтери) — долгандыр турар хүрээлелде химиктиг бүдүмелдерниң болгаш оон иштинде радиоактивтиг, өске-даа бүдүмелдерниң база микроорганизмнерниң тургузуунун (хемчээлиниң) чөпшээретиниң болурунун эң кыдыкы деңгелиниң көргүзүлгелеринге дүүштүр доктааттынып тургустунган болгаш оларны шын сагып күүсетпези долгандыр турар хүрээлелди хирлендиреринге, чайгаар бүткен эколог-тук системаларның буурап дүжеринге чедирип болур нормативтер;

таарымчалыг байдалдарны хандыра-ры; кижиниң, ниитилелдин болгаш күрүне-ниң социалдыг база экологтук, эконо-миктиг сонургалдарын эртемге үндези-леп таарыштыра-ры;

бойдус курлавырларын чогумчалыг, чөп ажылгаары болгаш катап тургузары, камгалап-кадагалаары;

чогуур девискээрлерге таарымчалыг долгандыр турар хүрээлелди болгаш экологтук айыыл чок чорукту хандыра-ры дээш күрүнениң эрге-чагырга база тус черниң бот-башкарылга органнының харысалгалыг болуру;

бойдус ажылгалының төлевирилг болуру болгаш долгандыр турар хүрээлел-ге чедирген хоразын катап эгидери, тургузары;

долгандыр турар хүрээлелди камга-лалының талазы-биле контрольдун хамаарылга чок болуру;

планнаттынып турар ажил-агыйжы болгаш өске-даа ажил-чорудулгада экологтук айыылды болгу дег чүүлдерге үндезилеп, баш удур даап бодаары;

ажыл-агыйжы болгаш өске-даа ажил-чорудулганы боттандыра дугайында шиитпирни хүлээп ап тура, долгандыр турар хүрээлелге оон чедирер салдарын санап, үнелеп көөрүн албан чорудары болгаш ол ажил-чорудулганы бадыткап турар төлевирилдерге болгаш өске-даа документацияларга күрүнениң экологтук экспертиказын албан чорудары;

ажыл-агыйжы болгаш өске-даа ажил-чорудулганы планнап база боттандырып тура, девискээрлерниң бойдус болгаш социал-экономиктиг онзагайларының учедун чорудары;

чайгаар бүткен экологтук системаны, бойдуста чер кырының хевирин болгаш бойдустуң каттышкан хевирлерин баштай турганы хевээр камгалап арттыра-ры;

долгандыр турар хүрээлелге ажил-агыйжы болгаш өске-даа ажил-чорудул-ганың чедирер багай салдары, болунар арга-биле эң-не эки технологияларны ажылгап тура, эвээчедирин хандыра-ры;

күрүнениң эрге-чагырга органны-ның, тус чер бот-башкарылга органны-ның, хөй-ниити болгаш өске-даа коммерциялыг эвес каттыжышкын-нарны, юридиктиг база хуу эргелиг кижилерниң долгандыр турар хүрээлелди камгалаарының талазы-биле ажил-чорудулгага албан киржири;

биологтук хөй янзы болурун камгалап арттыра-ры;

долгандыр турар хүрээлелге оон уржуктары баш удур тодараттынмаан ажил-агыйжы болгаш өске-даа ажил-чорудулганы чорудуп болбазы база ол ышкаш чайгаар бүткен экологтук систе-маларның буурап дүжеринге, үнүштерниң, дириг амытаннарның болгаш өске-даа организмнерниң генетиктиг фондузунун өскерлиринге болгаш (азы) чок болуп узуткатынарынга, бойдус курлавырла-рын төндүреринге болгаш долгандыр турар хүрээлелди оон-даа аны эки эвес өскерилгелерге чедирип болур төлеви-лелдерниң боттанырын болдурбазы;

долгандыр турар хүрээлелдин дуга-йында кижы бүрүзүнүн долу, шын медээ алырын сагыры база ол ышкаш таарым-чалыг долгандыр турар хүрээлел дээш хамаатыларның эргелеринге хамааржыр шиитпирлерни хүлээп ап турда, аңаа хамаатыларның албан киржири;

долгандыр турар хүрээлел дугайында хоойлужудулганы хажытканы дээш харысалга;

экологтук культураны хевирлеп тургузары болгаш экологтук өөредилге,

I эге.

Ниити чүүлдер

1 чүүл. Кол-кол билишкннер

Бо Хоойлуда дараазында кол-кол билишкннер ажыглаттынып турар:

долгандыр турар бойдус хүрээлели (оон ыңай — бойдус) — долгандыр турар бойдус хүрээлелиниң, бойдустуң болгаш бойдус хүрээлелинге салдар чедирип турар бойдус объектилериниң кезектери-ниң каттышканы;

долгандыр турар хүрээлел — долган-дыр турар бойдус хүрээлелиниң болгаш бойдус хүрээлелинге салдар чедирип турар объектилерниң каттышканы;

долгандыр турар бойдус хүрээлелиниң кезектери — чер, чер ишти, хөргүннер, чер кырының болгаш чер иштинин суглары, атмосферада агаар, үнүштер болгаш дириг амытаннар аймаа, өске-даа организмнер база ол ышкаш атмосфе-раның озоннуг казды болгаш чер чоогунун космос делгеми, ниитизи-биле Чер кы-рынга амыдырап-чурттаарынга таарым-чалыг байдалдарны тургузуп турар чүүлдер;

бойдус объектизи — чайгаар бүткен экологтук система, бойдуста чер кыры-ның хевирин (ландшафт) болгаш бодунуң бойдустан бүдүжүн камгалап арттырган, оларны тургузуп турар элементилер;

бойдус хүрээлелинге салдар чедирип турар бойдус объектизи — ажил-агыйжы болгаш өске-даа ажил-чорудулгаларның түннелинде өскерилген база (азы) күжү катап тургустунар болгаш камгалал уткалыг бойдус объектилериниң шынар-лары бар кижиниң тургузуп кылганы объект;

бойдус хүрээлелинге салдар чедирип турар объект — бодунуң социалдыг негелделерин хандыра-ры-биле кижиниң тургузуп кылганы база бойдус объекти-лериниң шынарлары чок объектилер;

бойдуста чер кырының хевирин (бой-дустуң ландшафтызы) — климаттың чаң-гыс аай дөмей негелде-байдалдарынга хевирлеттинип тургустунган үнүш аймаа-ның, хөргүннерин, тус черниң рельеви-ниң тодаргай хевирлериниң каттышканы кылдыр тодараттынып турар болгаш ажил-агыйжы болгаш өске-даа ажил-чорудулганың түннелинде өскерлишкн-нерге таварышпаан девискээр;

бойдустуң курлавырлары — долгандыр турар бойдус хүрээлелиниң кезектери бойдус объектилерин болгаш бойдус хүрээлелинге салдар чедирип турар бойдус объектилерин, ажил-агыйжы болгаш өске-даа ажил-чорудулгаларны боттандырып турда, энергияның, бүдү-рүлге продуктуларының үнер дөзү кылдыр болгаш хереглел чүүлдери база херег-лекчи үнези улуг, ажыктыг чүүлдер кылдыр ажыглаттынып турар азы ажыл-латтынган бооп болур чүүлдер;

долгандыр турар хүрээлел камга-лалының талазы-биле нормативтери (оон ыңай база ол ышкаш — бойдус камгала-лының нормативтери) — оларны шын күүседип, сагып турда, чайгаар бүткен экологтук системаларның быжыг турум ажилдаарын хандырып турар болгаш оларның янзы-бүрү болуру камгала-тынып артып турар, долгандыр турар хүрээлелдин шынарларының доктаатты-

нып тургустунган нормативтери болгаш аңаа чөпшээрел болур салдар чедире-риниң нормативтери;

долгандыр турар хүрээлелдин шынар-ларының нормативтери — оларны шын сагып күүсеткенден таарымчалыг долгандыр турар хүрээлел хандыртынар болгаш долгандыр турар хүрээлелдин байдалын үнелээринге физиктиг, химик-тиг, биологтук база өске-даа көргүзүл-герге дүүштүр доктааттынып тургустун-ган нормативтер;

долгандыр турар хүрээлелге чөпшээ-реп болур салдар чедирериниң норматив-тери — долгандыр турар хүрээлелдин шынарларының нормативтери сагытты-нып турар болгаш долгандыр турар хүрээ-лелге чөпшээрел болур салдар чедирери-ниң ажил-ишчи болгаш өске-даа ажил-чорудулганың көргүзүлгелеринге дүүштүр доктааттынып тургустунган норматив-тери;

долгандыр турар хүрээлелге чөпшээ-реп болур салдар чедирериниң хемчээли-ниң нормативтери — тодаргай девискээ-рлериниң азы суг девискээрлериниң кызы-гаарының иштинге бойдус хүрээлелиниң чамдык кезектеринге база (азы) долган-дыр турар хүрээлелге бүгү үндезин дөстөрүн каттышканы-биле болгаш оларны шын күүседип, сагып турда, чайгаар бүткен экологтук системаларның быжыг турум ажилдаарын хандырып турар болгаш оларның биологтук хөй-янзы болуру камгалааттынып артып турар, долгандыр турар хүрээлелге салдар чедирериниң хемчээлинге дүүштүр доктааттынып тургустунган нормативтер;

химиктиг бүдүмелдерни болгаш оон иштинде радиоактивтиг, өске-даа бү-дүмелдерни болгаш микроорганизмнерни (хемжиг организмнерни) агаарже үндү-рериниң болгаш сугже аскып бадыра-ры-ның чөпшээретинген нормативтери (оон ыңай бүдүмелдерни база микроорганизм-нерни агаарже үндүрериниң болгаш сугже аскып бадыраарының чөпшээрет-тинген нормативтери) — ажил-агыйжы болгаш өске-даа ажил-чорудулганың субъектилериниң доктаамал, көжүп чоруур болгаш өске-даа үндезин дөсте-ринден доктааттынып тургустунган режимге база экологтук нормативтер-ниң учеду-биле болгаш оларны шын күүседип, сагып турда, долгандыр турар хүрээлелдин шынарының нормативтери хандырттынып турар, химиктиг бүдүмел-дерниң оон иштинде радиоактивтиг өске-даа бүдүмелдерниң база микроорганизм-нерниң хемчээлиниң көргүзүлгелеринге дүүштүр долгандыр турар хүрээлелче үндүрүп болурунга чөпшээреттинген нормативтер;

технологтук норматив — доктаамал, кө-жүп чоруур болгаш өске-даа үнер дөсте-рге, технологтук хөгжүлделерге, дириг-херекселдерге доктааттынып тургустунар болгаш үндүртүнүп турар продукцияның санынга денештич болгаш долгандыр турар хүрээлелче бүдүмелдерни база микроорганизмнерни агаарже үндүрери-ниң болгаш сугже аскып бадыраарының чөпшээреттинген хемчээлин көргүзүп турар нормативтер;

хирленген бүдүмелдерни база микро-организмнерни агаарже үндүреринге болгаш сугже аскып бадыраарынга лимиттер — (оон ыңай — агаарже үндүре-ринге болгаш сугже аскып бадыраарынга лимиттер) — долгандыр турар хүрээлелди камгалаарының талазы-биле хемчелер-ни чорудуп турар үеде доктааттынып тур-густунган долгандыр турар хүрээлелче хирленген бүдүмелдерни база микроорга-низмнерни агаарже үндүреринге болгаш сугже аскып бадыраарынга кызыгаар-лаашкыннар, оон иштинде, херек кыры-нда бар эң эки технологияларны, долган-дыр турар хүрээлелди камгалаарының талазы-биле нормативтерни чедип алып сорулга-биле боттандыра-ры;

долгандыр турар хүрээлелдин байда-лын хайгаараары, үнелээри болгаш баш бурунгаар айтып медээлээри, тодара-дыры (экологтук хайгаараашкын, үнелел болгаш баш бурунгаар медээлээри) — долгандыр турар хүрээлелдин байдалын, үнезин болгаш ниити байдалының өскерлишкннерин бүгү талазы-биле хайгаарап турар система.

2 чүүл. Долгандыр турар хүрээлелди камгалаарының талазы-биле хоойлу-жудулга

Долгандыр турар хүрээлелди камга-лаарының талазы-биле Тыва Республика-ның хоойлужудулгазы Россия Федерация-зының Конституциязынга, Тыва Респуб-ликаның Конституциязынга, "Долгандыр турар хүрээлелди камгалаарының дугайында" Федералдыг хоойлуга, өске-даа федералдыг хоойлуларга болгаш бо Хоойлуга база ол ышкаш оларга дүүштүр хүлээп алдынып турар Тыва Респуб-ликаның өске эрге-хоойлу талазы-биле нормативтиг актыларынга үндезилеттинип тургустунар.

3 чүүл. Долгандыр турар хүрээлелди камгалаарының кол-кол принциптери

Тыва Республиканың күрүнениң эрге-чагырга органнының, тус черниң бот-башкарылга органнының, юридик-тиг болгаш хуу эргелиг кижилерниң долгандыр турар хүрээлелге чедирип турар салдары дараазында принциптерге үндезилеттинип боттаныр ужурул:

кижиниң таарымчалыг долгандыр турар хүрээлелге эргезин сагы-ры; кижиниң амыдырап-чурттаарынга

Б. Г. Са. Шуреткан

кижизидилге системаларын сайырадыры база организастаары.

4 чүүл. Долгандыр турар хүрээледди объектилери

1. Хирленишкиден, элп төнүүшкүндөн, буурап дүжүүшкүндөн, чазарлап-үрээшкүндөн, узуткап чок кылырындан болгаш оон-даа аңгы ажил-агыйжы база өске-даа ажил-чорудулгалардан камгалаар долгандыр турар хүрээледди объектилеринге дараазында чүүлдер хамааржыр:

чер, черниң ишти, хөрзүннер; чер кырының болгаш чер адааның суглары;

арга-арыг болгаш өске-даа үнүш аймаа, дириг амытаннар болгаш оон-даа өске организмнер база оларның генетиктиг фондузу;

атмосфераның агаары, атмосфераның озоннуг кады болгаш чер чоогунун космитиктиг делгеми.

2. Тыва Республиканың девискээринде эки эвес салдар чедиреринге киригинмес ажурлуг чүүлдерге чайгаар бүткен экологтук системалар, бойдуста чер кырының хевири, бойдустун (комплекси)

каттышкан бөлүү хамааржыр, оларны бирги ээлчегде камгалап-кадагалаар ажурлуг.

3. Бүгү-делегейниң культурулуг салгалдар даңзызынче болгаш Бүгү-делегейниң бойдус салгалдарының даңзызынче киригинген күрүнениң бойдус заповедниктери, оон иштинде биосфераның күрүнениң бойдус заказниктери, бойдус тураскаалдары, национал, бойдус парктары, кадыкшыл бьжыктырар болгаш эмнедир черлер, курорттар, оон-даа аңгы бойдус комплекстери, Россия Федерациязының эвээш санның үндезин чоннарының ажил-агыйжының аайы-биле ажил-чорудулганын боттандырып чурттап чаңчыкканы, төрүттүнгенинден тура чурттап чоруур черлери, бойдус камгалалының онзагай хевирин негеп турар, эртем, культура-төөгүлүг, эстетиктиг, катап тургустунар, кадыкшыл экижидер болгаш өске-даа өртек-үнелиг уткалыг черлер база ол ышкаш ховар азы чидериниң кырында келген хөрзүннер, арга-арыглар болгаш өске-даа үнүш аймаа, дириг амытаннар база өске организмнер болгаш оларның чурттап турар черлери онзагай камгалаар ажурлуг объектилерге хамааржыр.

II эге.

Долгандыр турар хүрээледди камгалаар талазы-биле ажилды ушкарып-башкарарының үндезиннери

5 чүүл. Долгандыр турар хүрээледди камгалаары-биле холбашкан хамаарылгалар талазы-биле Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарының бүрүн эргелери

1. Долгандыр турар хүрээледди камгалаары-биле холбашкан хамаарылгалар талазы-биле Тыва Республиканың Улуг Хуралының бүрүн эргелеринге дараазында чүүлдер хамааржыр:

долгандыр турар хүрээледди камгалаар талазы-биле Тыва Республиканың хоойлуларын болгаш өске-даа эрге-хоойлу талазы-биле актыларын, Тыва Республиканың географтыг, бойдус, социал-экономиктиг болгаш оон-даа өске онзагайларын өөренип көрбүшаан, ажилдап кылыр болгаш хүлээп алыр, оларның күүселдезин контрольяары;

долгандыр турар хүрээледди камгалаар талазы-биле тускай сорулгалыг программаларны бадылаары;

долгандыр турар хүрээледди камгалаар талазы-биле федералдыг денелге доктааттынып тургустунганындан куду эвес денелге чогуур негелделер, нормалар болгаш дүрүмнер кирип турар нормативтерни, стандарттарны база өске-даа нормативтиг документилерни бадылаары; долгандыр турар хүрээледди камгалаар талазы-биле өске-даа айтырыгларны шийтпирлээри.

2. Долгандыр турар хүрээледди камгалаары-биле холбашкан хамаарылгалар талазы-биле Тыва Республиканың Чазаның бүрүн эргелеринге дараазында чүүлдер хамааржыр:

Тыва Республиканың географтыг, бойдус, социал-экономиктиг болгаш оон-даа өске онзагайларын өөренип көрбүшаан, Тыва Республиканың девискээринге долгандыр турар хүрээледди камгалаарының кол-кол угланышкынарны тодаралдыры;

Россия Федерациязының экологтук сайзыралының талазы-биле чогуур программаларны, федералдыг политиканы ажилдап кылырынга база боттандыраарыга киржири;

долгандыр турар хүрээледди камгалаар талазы-биле федералдыг денелге доктааттынып тургустунганындан куду эвес денелге чогуур негелделер, нормалар болгаш дүрүмнер кирип турар нормативтерни, стандарттарны база өске-даа нормативтиг документилерни ажилдап кылыры;

долгандыр турар хүрээледди камгалаар адырның талазы-биле республика чергелиг тускай сорулгалыг программаларны ажилдап кылыры болгаш боттандыраары;

Тыва Республиканың девискээринде бойдус камгалалының талазы-биле база экологтук халап болуп турар зоналарга долгандыр турар хүрээледди байдалын экижидер талазы-биле хемчеглерни боттандыраары;

Россия Федерациязының хоойлужудулганы-биле доктааттынып тургустунган чурум езугаар долгандыр турар хүрээледди күрүнениң хайгааралын, үнелелин болгаш баш бурунгаар медээ чорудар аргазының (күрүнениң экологтук хайгааралын, үнелелин болгаш баш бурунгаар медээ чорудар) хевирлеттинип тургустунарны база Тыва Республиканың девискээринге долгандыр турар хүрээледди байдалын хайгаараар девискээр системаларының

постуларның ажылын хандыраар база контрольдаар болгаш долгандыр турар хүрээледди (мониторингизинге) хайгааралынга, үнелеп көөрүнге болгаш баш удур айтып санаарыга киржири;

чогуур девискээрге бүдүрүлгелерин болгаш хереглелдерин артынчызының хемчээлин үнелеп санаары азы учеттаары;

чогуур девискээрге бойдус тураскаалдарының болгаш бойдус парктарының, эмнээр кадыкшыдылга черлериниң эвээш санның үндезин чоннарының чаңчыл-чаан байдалы-биле чурттап чораан черлериниң, чурттап-амыдырап чоруур черлериниң, онзагай хайгаараттынып турар бойдус девискээрлериниң хайгааралының режими сагыттынып турарын контрольяары;

долгандыр турар хүрээледди камгалаарының талазы-биле хоойлужудулганы хажыдып турар буруулуг кижилерни тодаралдыры болгаш оларны административтиг харысалгага база харысалганың өске-даа хевирлеринге онаары; чогуур девискээрге экологтук өөредилге системаларын организастаарынга база чурттакчы чонун экологтук культуразын хевирлеп тургузарына киржири; чогуур девискээрге долгандыр турар хүрээледди байдалының дугайында чурттакчы чонга медээлеп дыңнадыры;

бодунун бүрүн эргелериниң деңгелинге долгандыр турар хүрээледди камгалаар айтырыгларның талазы-биле өске-даа айтырыгларны таарыштыраары.

7 чүүл. Долгандыр турар хүрээледди камгалалының талазы-биле ажилды башкарары

1. Долгандыр турар хүрээледди камгалалының талазы-биле ажилга күрүне башкарылганы Тыва Республиканың девискээринге долгандыр турар хүрээледди камгалалының талазы-биле күүседикчи эрге-чагырганың федералдыг органының девискээр талазы-биле баштаар чери-биле болгаш Тыва Республиканың Чазаның боттандырытынар.

2. Долгандыр турар хүрээледди камгалаарының талазы-биле ажилды башкарарының талазы-биле күүседикчи эрге-

III эге.

Долгандыр турар хүрээледди камгалалының талазы-биле хамаатыларның, хөй-ниити болгаш өске-даа коммерциялыг эвес каттыжышкынарның эргелери болгаш хүлээлгелери

9 чүүл. Долгандыр турар хүрээледди камгалалының талазы-биле хамаатыларның эргелери болгаш хүлээлгелери

1. Тыва Республикада чурттап турар хамааты бүрүзү таарымчалыг долгандыр турар хүрээледди чурттаар, ажил-агыйжы болгаш өске-даа ажил-чорудулганы, бойдус халаптарының болгаш кижиниң тудуп кылганы механизмнерге, тудуларга, бүдүрүлгеге техниктиг үндезиннер-биле болган онза айыылдыг байдалдар түнелинде тыттып келген эки эвес салдардан ону камгалаар, долгандыр турар хүрээледди байдалының дугайында болгаш долгандыр турар хүрээледди чедиртинген когаралды эгиттинген дугайында шын хынаттынган медээлерни алыр эргелиг.

2. Хамаатыларның эргелери: долгандыр турар хүрээледди камгалалының талазы-биле ажил-чорудулганы боттандыраар хөй-ниити каттыжышкынарны, фондуларны база өске-даа коммерциялыг эвес организацияларны тургузары;

бодунун чурттап турар черинде долгандыр турар хүрээледди камгалаарына кылдынып турар хемчеглер талазы-биле, долгандыр турар хүрээледди байдалының талазы-биле чогуур үезинде, долу болгаш шын хынаттынган медээлерни алганының дугайында күрүнениң эрге-чагырга органнарынга, тус чер бот-башкарылга органнарынга, оон-даа аңгы организацияларга болгаш албан-дужаалдыг кижилерге айтырыг, негелдени тургузуп кириер;

долгандыр турар хүрээледди камгалалының айтырыгларының талазы-биле хуралдарга, митингилерге, демонстрацияларга, чыскаалдарга, ажил соксадышкынарның, негелделер дээш хол үжүү чылдыдазынга, референдумнарга болгаш хоойлужудулга-биле чөпшээреттинген өске-даа акцияларга киржири;

хөй-ниити экологтук экспертиза эрттирериниң дугайында саналды үндүрер болгаш доктааттынган чурум езугаар ону эрттиреринге киржири;

долгандыр турар хүрээледди камгалалының айтырыгларының талазы-биле шийтпирлер хүлээп алырынга күрүнениң эрге-чагырга органнарынга, тус черниң

чагырганың федералдыг органының девискээр талазы-биле баштаар чериниң болгаш Тыва Республиканың Чазаның бүрүн эргелериниң аразында кызыгаары Россия Федерациязының Конституциязы-биле, Тыва Республиканың Конституциязы-биле, федералдыг хоойлулар-биле болгаш бо Хоойлу-биле боттандырытынар.

3. Долгандыр турар хүрээледди камгалаарының талазы-биле ажилды башкарарының талазы-биле күрүнениң башкарылганын боттандыраар сорулга-биле Тыва Республиканың Чазаның доктааттынган чурум езугаар республиканың күрүне организацияларына (албан черлеринге, каттышкан (чаңгыс аай) бүдүрүлгелеринге долгандыр турар хүрээледди камгалалын хандыраары-биле чамдык бүрүн эргелерин дамчыдар эргелиг база ол ышкаш республиканың тускайлаттынган күрүне организацияларын (албан черлерин, каттышкан (чаңгыс аай) бүдүрүлгелерин долгандыр турар хүрээледди камгалаарының талазы-биле хемчеглерин боттандыраары-биле тургузар.

4. Тыва Республиканың тус черниң бот-башкарылга органнары-биле долгандыр турар хүрээледди камгалаарының талазы-биле башкарылга бо Хоойлуга болгаш Тыва Республиканың эрге-хоойлу талазы-биле өске-даа актыларына, муниципалитет тургузугларының уставтарына болгаш тус черниң бот-башкарылга органнарының эрге-хоойлу талазы-биле нормативтиг актыларына дүүштүр боттандырытынар.

8 чүүл. Долгандыр турар хүрээледди камгалалының талазы-биле регионнар аразында кады ажилдажылга

Тыва Республиканың Чазаның бойдус камгалалының талазы-биле ажил-чорудулганы кады харылзаштырып чорудар сорулга-биле Россия Федерациязының өске-даа субъектилери-биле ийи таланың болгаш хөй таланың дугуржулгаларын, Тыва Республиканың девискээри-биле девискээрлери кызыгаарлаттынып чыдар регионнарның күүсекчи эрге-чагырга органнары-биле чарар.

10 чүүл. Долгандыр турар хүрээледди камгалалының талазы-биле ажил-чорудулганы боттандырып турар хөй-ниити база өске-даа каттыжышкынарның эргелери болгаш хүлээлгелери

1. Тыва Республикада долгандыр турар хүрээледди камгалалының талазы-биле ажил-чорудулганы боттандырып турар хөй-ниити болгаш өске-даа коммерциялыг эвес каттыжышкынарның эргелери:

долгандыр турар хүрээледди камгалалының талазы-биле программаларны доктааттынган чурум езугаар ажилдап кылыр, чон аразында таралдыр болгаш боттандыраар, долгандыр турар хүрээледди камгалалының талазы-биле хамаатыларның хоойлууда көрдүнген сонургалдарын болгаш эргелерин камгалаар, эки турачы үндезиннерге хамаатыларны долгандыр турар хүрээледди камгалалының талазы-биле ажил-чорудулгага кириштирер;

боттарының болгаш аңа хаара туттунган акша-хөренгиниң күсели-биле долгандыр турар хүрээледди камгалаарына, бойдус курлавырларын катап тургузары-

га, экологтук айыл чок чорукту ханды-рарының талазы-биле ажил-чорудулганы боттандыра болгаш чон аразынга тарадыр;

долгандыр турар хүрээлелдин камгалалының талазы-биле айтырыгларны шийтирилээринге күрүнениң эрге-чагырга органнарынга база тус чер бот-башкарылга органнарынга дуза чедирер болгаш деткимче кылыр;

долгандыр турар хүрээлелдин камгалалына хамааржыр төлөвилелдерни сайгарарының дугайында болгаш долгандыр турар хүрээлелдин камгалалының айтырыгларынның талазы-биле референдумнары эрттирериниң дугайында саналдарны кириер, хоойлужудулгага дүүштүр хуралдарны, митингилерни, демонстрацияларны, чыскаалдарны, ажил соксадышкынарны, негелделер дээш хол үжүү чыылдазын организастаар;

долгандыр турар хүрээлелге, амьдыралга, кадыкшылга болгаш хамаатыларның эт-хөреңгизинге айылдыг, озал-ондактыг байдал тургузуп турар ажил-агыйжы болгаш өске-даа ажил-чорудулганың уржундан болган барым-дааларның болгаш байдалдарның дугайында, долгандыр турар хүрээлелдин байдалының, оларны камгалаар талазы-биле хемчеглер дугайында долу, шын хынаттыг медээлерни үезинде алганының дугайында күрүнениң эрге-чагырга органнарынга, тус чер бот-башкарылга органнарынга, өске-даа организастаарга болгаш албан-дужалдыг кижилерге айтырыг тургузар;

боттандыра долгандыр турар хүрээлелге, амьдыралга, кадыкшылга болгаш хамаатыларның эт-хөреңгизинге эки эвес салдар чедирип болур ажил-агыйжы болгаш өске-даа шийтирилери хүлээп алырынга доктааттыг чурум езугаар киржир;

күрүнениң эрге-чагырга органнарынга, тус чер бот-башкарылга органнарынга база өске-даа организастаарга долгандыр турар хүрээлелдин камгалалына хамааржыр турар айтырыгларның талазы-биле саналдарны, билдиришкенини, хомудалдарны, негелделерни кириер болгаш чогуур үезинде шынга үндэзилетинип тургустунган харыыларны алыр;

долгандыр турар хүрээлелге, амьдыралга, кадыкшылга болгаш хамаатыларның эт-хөреңгизинге айылдыг озал-ондактыг байдал, когарал чедирип болур ажил-агыйжы болгаш өске-даа ажил-чорудулганың объектилерин кылырының төлөвилелдерин тургузарының айтырыгларынның талазы-биле дыннаашкынарны доктааттынып тургустунган чурум

езугаар организастаар болгаш эрттирер; доктааттынып тургустунган чурум езугаар хөй-ниити экологтук экспертизаны организастаар болгаш эрттирер;

күрүнениң экологтук экспертизаның эрттирилгезинге киржири-биле бодунуң төлөөлерин сүмелээр;

долгандыр турар хүрээлелге эки эвес салдар чедирип болур ажил-агыйжы болгаш өске-даа ажил-чорудулганы, объектилерни ажыглаарының, таарыштыр тургузарының, тудуг кылырының, тудугларны эде тударының дугайында шийтирилериң төлөвилелдерин эскерттириниң дугайында негелделерни күрүнениң эрге-чагырга органнарынга, тус черниң бот-башкарылга органнарынга, судче кириер;

долгандыр турар хүрээлелге чедиртинген когаралды эгидериниң дугайында негелделерни судче кириер;

хоойлужудулгада көрдүнгөн өске-даа эргелерин боттандыра;

2. Хөй-ниити болгаш өске-даа коммерциялыг эвес каттыжышкынар долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле ажил-чорудулганы боттандырып тура, долгандыр турар хүрээлелдин камгалалының талазы-биле негелделерни сагыры хүлээлгелиг.

11 чүүл. Таарымчалыг долгандыр турар хүрээлелге эргелерни хандыра талазы-биле күрүне хемчеглериниң системазы

1. Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнары, тус чер бот-башкарылга органнары болгаш албан-дужалдыг кижилер долгандыр турар хүрээлелди камгалаар талазы-биле хамаатыларга, хөй-ниити каттыжышкынарнынга болгаш коммерциялыг эвес каттыжышкынарна, оларның эргелерин боттандыраарынга деткимчени көргүзөр хүлээлгелиг.

2. Долгандыр турар хүрээлелге хөй-ниити болур объектилерни кириип тургузарының, ажил-агыйжы болгаш өске-даа ажил-чорудулганы чорударының дугайында шийтир чуртакчы чонун бодалын, саналын өөренип көрүп тургаш азы референдумнуң түннелдери-биле хүлээп алдынар.

3. Долгандыр турар хүрээлелди камгалаар талазы-биле ажил-чорудулганы боттандырып турда, хамаатыларга, хөй-ниити болгаш коммерциялыг эвес каттыжышкынарна боттарының эргелерин боттандыраарына шалтыктап турган албан-дужалдыг кижилер федералдыг хоойлулар-биле болгаш бо Хоойлуда көрдүнгөн харысалгага доктааттынып тургустунган чурум езугаар онаажыр.

IV эге.

Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле ажилдарның экономикага таарыштырылгасы

12 чүүл. Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле ажилдарның экономикага таарыштырылганың аргалары

Тыва Республиканың девискээринде долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле ажилдарның экономикага таарыштырылганың аргаларына дараазында чүүлдер хамааржыр:

экологтук баш удур санаашкынарның учеду-биле Тыва Республиканың социал-экономикага баш удур санаашкынарны ажилдап кылыр;

долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле республика чергелиг тускай сорулгалыг программаларны ажилдап кылыр;

долгандыр турар хүрээлелге когарал чедирерин болдурбазының талазы-биле хемчеглерин ажилдап кылыр болгаш эрттирер;

Россия Федерациязының Чазаа-биле доктааттынып тургустунган чурум езугаар долгандыр турар хүрээлелге чедиртинген эки эвес салдарның (когаралдың) хемчээлинин төлөвирин доктаадып тургузары;

долгандыр турар хүрээлелге эки эвес салдар чедирип турар оон-даа аңгы хевирлерни лимиттерин кириеринге, бүдүрүлгениң болгаш хереглелдериниң артынчыларының (богунуң) агаарже үндүртүнер болгаш сугже бадыртынар хирлендирип турар бүдүмелдерни болгаш микроорганизмнерниң лимиттерин доктаадып тургузары;

долгандыр турар хүрээлелге ажил-агыйжы болгаш өске-даа ажил-чорудулганың салдарының экономикага үнелел-санаашкынын эрттирер;

долгандыр турар хүрээлел камгалалыңче угланган хуу сайгарлыкчы, чаартылгалары болгаш оон-даа аңгы ажил-чорудулганы (оон иштинде экологтук камгаладылганы) деткири;

ажылап болур артынчыларның

курлавырларын ажыглаарыга болгаш артынчыларны болбаазырадырынга, энергияны чаңылтаан хевиринден аңгы хевирлерни, сайгарлыкчы, чаартылгалары болгаш оон-даа аңгы ажил-чорудулганы шингээди ап турда деткимче (оон иштинде үндүртүлөр талазы-биле база өске-даа чигелделерин тыпсыры);

долгандыр турар хүрээлелге чедиртинген когаралды доктааттынып тургустунган чурум езугаар катап эгидер;

долгандыр турар хүрээлелдин экономикага таарыштырылганың өске-даа аргалары.

13 чүүл. Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле республика чергелиг тускай сорулгалыг программалар болгаш хемчеглер

1. Тыва Республиканың долгандыр турар хүрээлелди камгалаар талазы-биле хемчеглерни ажилдап кылырының, планнаарының болгаш боттандыраары чедип алыр сорулгалар-биле, хамаатыларның болгаш хөй-ниити каттыжышкынарның саналдарын өөренип көргени-биле Тыва Республиканың республика чергелиг тускай сорулгалыг программалар ажилдап кылыдынар.

2. Долгандыр турар хүрээлел камгалалының хемчеглерин планнаары болгаш ажилдап кылыры Тыва Республиканың социал-экономикага хөгжүлдезиниң сайзыралын, экологияны сайзырадырының талазы-биле Россия Федерациязының федералдыг программалары, эртемниң шинчилелдеринге үндэзилеттинген, долгандыр турар хүрээлелди камгалаарының талазы-биле айтырыгларны шийтирилээринче утланган, республика чергелиг тускай сорулгалыг программаларның баш удур санаашкынарны өөренип көргени-биле боттандыраары.

3. Долгандыр турар хүрээлелге эки эвес салдар чедирип турар ажил-агыйжы болгаш өске-даа ажил-чорудулганы

боттандырып турар хуу сайгарлыкчылар база юридиктиг эргелиг кижилер долгандыр турар хүрээлелди камгалаар талазы-биле хемчеглерни хоойлужудулга-биле доктааттынып тургустунган чурум езугаар планнаар, ажилдап кылыр болгаш боттандыраар хүлээлгелиг.

14 чүүл. Долгандыр турар хүрээлелге эки эвес салдар чедиргени дээш төлөвир

1. Тыва Республикада долгандыр турар хүрээлелге эки эвес салдар чедиргени дээш төлөвирни чорудар. Долгандыр турар хүрээлелге эки эвес салдар чедиргени дээш төлөвирни чорудар хевирлери, санаттыра болгаш тыртар чуруму федералдыг хоойлулар-биле тодараттынып тургустунар.

2. Долгандыр турар хүрээлелге чедиртинер эки эвес салдарның хевирлеринге дараазында чүүлдер хамааржыр: атмосфераның агаарын хирлендирип ынаар үндүртүлүп турар бүдүмелдер болгаш оон-даа өске бүдүмелдер; чер кырының болгаш чер иштинин суг объектилерин база суг алыр шөлдерни хирлендирип, ынаар кири аскып бадырып турары бүдүмелдер, микроорганизмнер болгаш оон-даа аңгы бүдүмелдер; чер иштин болгаш хөзүлүнү хирлендирер;

бүдүрүлгелерниң болгаш хереглелдерниң артыкшылдарын кирип тургузары;

долгандыр турар хүрээлелди шимээн, чылыг, электромагниттиг болгаш ионнуг

V эге.

Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле ажилды нормагылары

17 чүүл. Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле ажилды нормагыларының үндэзинери

Тыва Республикада долгандыр турар хүрээлелди камгалаарының талазы-биле ажилды нормагылары ажил-агыйжы болгаш өске-даа ажил-чорудулганың долгандыр турар хүрээлелге салдарына Россия Федерациязының Чазааның доктаадып тургусканы чурум езугаар күрүнениң таарыштырылганы чорудар сорулгалары болгаш өске-даа ажилдарны нормагыларын Тыва Республикага боттандыраар.

18 чүүл. Долгандыр турар хүрээлелдин шынарының нормагылары

1. Долгандыр турар хүрээлелдин шынарының нормагылары чайгаар бүткен экологтук системаларны, үнүштерниң болгаш дириг амьтаннарның генетиктиг фондузун камгалап арттыраарына, долгандыр турар хүрээлелдин байдалын үнелеп көөр сорулгалар-биле доктааттынып тургустунар.

2. Долгандыр турар хүрээлелдин шынарының нормагыларын дараазында чүүлдер хамааржыр:

долгандыр турар хүрээлелдин байдалының химиктиг көргүзүлгелеринге, оон иштинде химиктиг бүдүмелдериниң, радиоактивтиг бүдүмелдерден эгелээш, шуптузунуң мөөңежишкениниң чөпшээрер болур деңгелинге дүүштүр доктааттынып тургустунган нормагылар;

долгандыр турар хүрээлелдин байдалының физиктиг көргүзүлгелеринге, оон иштинде чылыгының болгаш радиоактивтигиниң деңгелдериниң көргүзүлгелеринге дүүштүр доктааттынып тургустунган нормагылар;

долгандыр турар хүрээлелдин биологтук байдалының көргүзүлгелеринге, оон иштинде долгандыр турар хүрээлелдин шынарының көргүзүлгелери кылдыр ажылаттынып турар дириг амьтаннарның, үнүштерниң хевирлериниң база бөлүктөрүниң болгаш оон-даа өске организмнерниң база ол ышкаш микроорганизмнерниң мөөңежишкениниң чөпшээрер болур дег деңгелиниң нормагыларын дүүштүр доктааттынып тургустунган нормагылар;

долгандыр турар хүрээлелдин шынарының өске-даа нормагылары.

3. Долгандыр турар хүрээлелдин шынарының нормагылары Тыва Республиканың бойдузунуң, бойдус объектилериниң база бойдуска кижиниң салдары чедиргенип турар объектилериниң, тускай кадартынып турар девискээрлериниң, оон иштинде тускай кадартынып турар бойдус девискээрлериниң база ол ышкаш бойдузунуң тускай камгалалына хамааржыр турар, бойдузга чер кырының хевириниң онзагайларын өөренип көрүшүшү, Россия Федерациязының Чазааның доктаадып тургускан чуруму езугаар тодараттынып тургустунар.

19 чүүл. Долгандыр турар хүрээлелге чедиртинер салдарның чөпшээрер болур нормагылары

херелдерниң база оон-даа өске физиктиг салдарлар-биле кылдынып турар хирленишкенин;

долгандыр турар хүрээлелге чедиртинип турар эки эвес салдарның оон-даа аңгы хевирлери.

3. Долгандыр турар хүрээлелге эки эвес салдар чедиргени дээш төлөвир киригени ажил-агыйжы болгаш өске-даа ажил-чорудулганың субъектилерин долгандыр турар хүрээлелдин камгалалының талазы-биле хемчеглерни күөсчедиринден болгаш долгандыр турар хүрээлелге чедирген когаралын эгидеринден хоставас.

15 чүүл. Тыва Республикада долгандыр турар хүрээлелди камгалаар сорулгалар-биле боттандырынып турар хуу сайгарлыкчы ажил-чорудулга

Долгандыр турар хүрээлелди камгалаар сорулгалар-биле Тыва Республикада боттандырынып турар хуу сайгарлыкчы ажил-чорудулганы хоойлужудулгага дүүштүр үндүртүлөр чигелделерин болгаш өске-даа чигелделерин тургузар арга-биле күрүнениң деткимчезин боттандыраар.

16 чүүл. Экологтук камгаладылга Тыва Республикага экологтук камгаладылга болгу дег экологтук таварылгалардан юридиктиг болгаш хуу эргелиг кижилерниң эт-хөреңгизин камгалаар сорулгалар-биле Россия Федерациязының хоойлужудулганынга дүүштүр боттанар.

1. Ажил-агыйжы болгаш өске-даа ажил-чорудулганың долгандыр турар хүрээлелге чедирип турары эки эвес салдарын баш удур болдурбас сорулгалар-биле бойдус ажылакчылары болуп турар юридиктиг эргелиг болгаш хуу эргелиг кижилерге долгандыр турар хүрээлелге чөпшээрер болур салдар чедирериниң дараазында нормагылар доктааттынып тургустунар.

бүдүмелдерин болгаш микроорганизмнерни агаарже үндүрериниң болгаш сугже аскып бадыртынып чөпшээрер болур нормагылары;

бүдүрүлгениң болгаш хереглелдериниң артынчыларының тыптып тургустунарының болгаш оларны кирип тургузарының лимиттериниң чөпшээрер болур нормагылары;

Физиктиг салдар чедирилгезиниң (чылыгының ниити түндүндөн, шимээнниң, сирлендээриниң, ионнуг херелденишкениниң деннели, электрлиг шөлдериниң күженишкениниң болгаш өске-даа физиктиг салдарлардан) салдар чедирилгезиниң чөпшээрер болур нормагылары;

бойдус хүрээлелиниң чамдык кезектерин ап кааптарының чөпшээрер болур нормагылары;

долгандыр турар хүрээлелге кижиниң чедирип болур салдарының деннелиниң чөпшээрер болур нормагылары.

2. Долгандыр турар хүрээлелге чедиртинер салдарларның чөпшээрер болур нормагылары долгандыр турар хүрээлелдин шынарының нормагыларын, бойдус болгаш суг девискээрлериниң онзагайларының учеду-биле сагырын хандыраар.

3. Долгандыр турар хүрээлелге чедиртинер салдарларның чөпшээрер болур нормагыларын хажытканы дээш ажил-агыйжы болгаш өске-даа ажил-чорудулганың субъектилерин долгандыр турар хүрээлелге чедирген когаралының деңгелинге хамаарыштыр хоойлужудулгага дүүштүр харысалгага онаажыр.

20 чүүл. Бүдүмелдерниң болгаш микроорганизмнерниң агаарже үндүрериниң болгаш сугже аскып бадыртынып чөпшээрер болур нормагылары

1. Бүдүмелдерниң болгаш микроорганизмнерниң агаарже үндүрериниң чөпшээрер болур нормагылары доктаамал, шимчеп чоруур болгаш долгандыр турар хүрээлелге ажил-агыйжы болгаш өске-даа ажил-чорудулганың субъектилерин биле салдар чедиреринге болгаш оон-даа аңгы үнер дестериниң долгандыр турар хүрээлелге кижиниң чедирер салдарының деңгелиниң чөпшээрер болур нормагыларын үнген, долгандыр турар хүрээлелдин шынарының нормагыларын, база ол ышкаш экологтук нормагыларга доктааттынып тургустунар.

2. Экономикага болгаш социалдыг байдалдарны өөренип көргени-биле, доктаамал болгаш шимчеп чоруур база бар эң эки технологияларга үндэзилетинип ажылаттынып оон-даа аңгы үнер дестерге экологтук нормагылар доктааттынып тургустунар.

3. Агаарже үндүртүнер болгаш сугже аскып бадыртынар бүдүмелдериниң болгаш микроорганизмнерниң чөпшээретинген деннелиниң нормативтери сагыттынмас апарганда, долгандыр туар хүрээлелдин камгалалының талазы-биле бар эң-не эки технологияларны боттандыраарына болгаш (азы) агаарже үндүртүнер болгаш сугже аскып бадыртынар бүдүмелдериниң болгаш микроорганизмнерниң чөпшээретинген деннелиниң доктааттынган нормативтерин чоорту чада езугаар боттандыраарына эрттиринип туар хемчеглер чоруттунуп туар үеде, агаарже үндүртүнер болгаш сугже аскып бадыртынар бүдүмелдерге болгаш микроорганизмнерге лимиттер чүгле күштүг болуп туар чөпшээреттерге үндөзилеттинип доктааттынып тургустунуп болур.

Агаарже үндүрер болгаш сугже аскып бадырар лимиттерниң доктааттынып тургустунары, чүгле долгандыр туар хүрээлелдин камгалалының талазы-биле күрүне башкарылганын боттандырып туар. Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнары-биле дугуржулгага үндөзилеп чөпшээреттер кылдынган, агаарже үндүрер болгаш сугже аскып бадырар бүдүмелдерни эвээжедириниң дугайында планнары херек кырында барда болдунар.

4. Агаарже үндүртүнер болгаш сугже аскып бадыртынар химиктиг бүдүмелдерни, ооң иштинде радиоактивтик өске-даа бүдүмелдерни болгаш микроорганизмнерни долгандыр туар хүрээлелге доктааттынган нормативтер езугаар үндүрерин база сугже бадырарын долгандыр туар хүрээлелди камгалаар талазы-биле күрүне башкарылганын боттандырып туар күүсекчи эрге-чагырга органнарының бергени чөпшээрелдер езугаар чорудар.

21 чүүл. Бүдүрүлгелериниң болгаш херектелдериниң артынчыларының тыптып тургустунарының нормативтери болгаш оларны тургузарына лимиттер Бүдүрүлгелериниң болгаш херектелдериниң артынчыларының тыптып тургустунарының нормативтери болгаш оларны тургузарына лимиттер оларның долгандыр туар хүрээлелге чедиртинип туар эки эвес салдарын баш удур болдурбас сорулгалар-биле хоойлужудулгага дүүштүр доктааттынып тургустунар.

22 чүүл. Долгандыр туар хүрээлелге физиктиг салдарларны чөпшээрер болур деннелиниң нормативтери

Долгандыр туар хүрээлелге физиктиг салдарларны чөпшээрер болур деннелиниң нормативтери долгандыр туар хүрээлелге кижиниң чедирип туар салдарының хемчээлиниң чөпшээрер болур нормативтеринден алдынып туар, ындыг салдарларны үнүп туары дес бүрүзүнге, долгандыр туар хүрээлелдин шынарының нормативтериниң болгаш физиктиг салдарларны оон-даа ангы дестериниң учеду-биле доктааттынып тургустунар.

23 чүүл. Бойдус хүрээлелиниң чамдык кезектерин ап кааптарына чөпшээрер болур нормативтер

1. Бойдус хүрээлелиниң чамдык кезектерин ап кааптарына чөпшээрер болур нормативтери – чайгаар бүткен экологтуг системаларны бжыг туруштуг ажилдаарын хандыраар база оларның буурап дүжерин баш удур чайладыр, бойдус болгаш бойдуска кижиниң салдарын чедирип туары бойдус объектилерин кадагалап-камгалаар сорулгалар-биле оларны ап кааптарының хемчээлиниң кызыгаарлаашкыннарына дүүштүр доктааттынып тургустунган нормативтер-тир.

2. Бойдус хүрээлелиниң чамдык кезектерин ап кааптарын чөпшээрер болур нормативтери болгаш оларны доктаадып тургузарының чуруму долгандыр туар хүрээлелдин камгалалының талазы-биле чер иштинин байлктарының дугайында хоойлужудулга-биле, черниң, сугнуң, арга-арыгның хоойлужудулгазы-биле, дириг амытаннар делегейиниң дугайында хоойлужудулга-биле, бойдус курлавырларының чамдык хевирлериниң катап тургустунарының база камгалалының, бойдус ажыглалының болгаш долгандыр

турар хүрээлел камгалалының талазы-биле негелделеринге дүүштүр, долгандыр туар хүрээлел камгалалының талазы-биле Россия Федерациязының федералдыг хоойлуларының болгаш өске-даа эрге-хоойлу талазы-биле нормативтик актыларының доктааттынып тургусканы-биле тодараттынар.

24 чүүл. Долгандыр туар хүрээлелге кижиниң чедирип туары салдарының хемчээлиниң чөпшээрер болур нормативтери

1. Тодаргай девискээрниң болгаш (азы) суг девискээриниң иштинде туруп туар, долгандыр туар хүрээлелге салдар чедирип туар шупту доктаамаал, шимчеп чоруур болгаш өске-даа дөстөрнү үнелеп, хынап көөр болгаш таарыштыраар сорулгалар-биле ажыл-агыйжы болгаш өске-даа ажыл-чорудулганың субъектилеринге долгандыр туар хүрээлелге кижиниң чедирип туары салдарының хемчээлиниң чөпшээрер болур нормативтери доктааттынып тургустунар.

2. Долгандыр туар хүрээлелге кижиниң чедирип туары салдарының хемчээлиниң чөпшээрер болур нормативтери ажыл-агыйжы болгаш өске-даа ажыл-чорудулганың долгандыр туар хүрээлелге чедирип туары салдарларының хевир бүрүзүнге база ол девискээрлерниң болгаш (азы) суг девискээрлериниң иштинде туруп туар дөстөрнү шуптузунуң каттыжып келгени салдарына доктааттынып тургустунар.

3. Долгандыр туар хүрээлелге кижиниң чедирип туары салдарының хемчээлиниң чөпшээрер болур нормативтерин доктаадып тургузуп тура, тодаргай девискээрлерниң болгаш (азы) суг девискээрлериниң бойдузунуң онзагайларын өөренип көөр.

25 чүүл. Долгандыр туар хүрээлел камгалалының талазы-биле күрүне стандарттары болгаш өске-даа нормативтик документиер

Долгандыр туар хүрээлел камгалалының талазы-биле күрүне стандарттары болгаш өске-даа нормативтик документиерни Россия Федерациязының Чазгаа-биле доктаадыр болгаш ынаар дараазында чүүлдер кирип туар: продукцияларга, ажилдарга ачыдуза чедирителеринге болгаш контролдун чогуур аргаларына долгандыр туар хүрээлел камгалалының ажылының талазы-биле негелделер, нормалар болгаш дүрүмнер;

долгандыр туар хүрээлелге эки эвес салдар чедирерин баш удур болдурбас сорулгалар-биле ажыл-агыйжы болгаш өске-даа ажыл-чорудулганы кызыгаарлаары;

долгандыр туар хүрээлел камгалалының талазы-биле ажыл-чорудулганын организастаар чуруму болгаш ындыг ажыл-чорудулганы башкараары.

26 чүүл. Долгандыр туар хүрээлел камгалалының талазы-биле ажыл-чорудулганың чамдык хевирлерин лицензиялаары

1. Тыва Республиканың девискээринде туар долгандыр туар хүрээлел камгалалының талазы-биле ажыл-чорудулганың чамдык хевирлери лицензиялаашкыны эртер ужурулуг.

2. Лицензиялаашкыны эртер ужурулуг долгандыр туар хүрээлел камгалалының талазы-биле ажыл-чорудулганың чамдык хевирлериниң сан-данзызы федералдыг хоойлулар езугаар доктааттынып тургустунар.

27 чүүл. Экологтуг сертификат тыпсыры

1. Тыва Республиканың девискээринде ажыл-агыйжы болгаш өске-даа ажыл-чорудулганың экологтуг айыыл чок чоруун боттандыраар сорулгалар-биле экологтуг сертификат тыпсыры чоруттунуп туар.

2. Экологтуг сертификаты албан (ыяап-ла) азы эки тура-биле тыпсып берип болур.

3. Экологтуг сертификаты албан тыпсыры Россия Федерациязының Чазаның тодаратканы чурум езугаар боттанар.

VI эге.

Долгандыр туар хүрээлелге чедиртинип туар салдарларның үнелели болгаш экологтуг экспертиза

28 чүүл. Долгандыр туар хүрээлелге чедиртинип туар салдарларның үнелелин эрттирери

1. Долгандыр туар хүрээлелге дорт азы доора хевирге салдар чедирип туар, ажыл-агыйжы болгаш өске-даа ажыл-чорудулганың субъектилериниң орга-

низастыг эрге-хоойлу хевирлеринден хамаарылга чокка, Тыва Республиканың девискээринде планнаттынып туар, ажыл-агыйжы болгаш өске-даа ажыл-чорудулгага хамаарыштыр долгандыр туар хүрээлелге оң чедирип туар салдарларының үнелели чоруттунар.

2. Долгандыр туар хүрээлелге чедиртинип туар салдарларның үнелели төлевилел мурнунуң бүгү чижилгелиг вариантыларын, ооң иштинде хей-ниити каттыжышкыннарының киржилгези-биле, планнаттынып туар ажыл-агыйжы болгаш өске-даа ажыл-чорудулганы тургузуп туар инвестициялар мурнунуң болгаш төлевилел документацияларын ажылдап кылып турда чоруттунар.

3. Долгандыр туар хүрээлелге чедиртинип туар салдарларның үнелелиниң материалдарына негелделер долгандыр туар хүрээлел камгалалының талазы-биле ажылдың күрүне башкарылганын

боттандырып туар күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органнары-биле доктааттынып тургустунар.

29 чүүл. Экологтуг экспертиза

1. Экологтуг экспертиза планнаттынып туар ажыл-агыйжы болгаш өске-даа ажыл-чорудулганың долгандыр туар хүрээлел камгалалының негелделеринге дүгүжүп туарын тодарадыр сорулгалар-биле эрттиртер.

2. Экологтуг экспертизаны чорударының чурумун экологтуг экспертиза дугайында федералдыг хоойлу езугаар доктаадыр.

VII эге.

Ажыл-агыйжы болгаш өске-даа ажыл-чорудулганы боттандырып турда долгандыр туар хүрээлел камгалалының талазы-биле негелделер

30 чүүл. Улуг тудуглар болгаш өске-даа объектилер, тудуг, бажың-балгат төлевилелдери кылдынып, тудуг ажылдары чоруттунуп, тудугларның хевирин өскерттип, ажылгалче кирип, ажылгап туар үеде, тудуг ажылын түр үеде соксатканда болгаш оларны узуткап, бузуп туар үеде долгандыр туар хүрээлел камгалалының талазы-биле ниити негелделер

1. Улуг тудуглар болгаш өске-даа объектилер тургустунуп, туттунуп, тудуг, бажың-балгат төлевилелдери кылдынып, тудуг ажылдары чоруттунуп, тудугларның хевирин өскерттип, ажылгалче кирип, ажылгап туар үеде, тудуг ажылын түр үеде соксатканда болгаш оларны узуткап, бузуп туар үеде Тыва Республиканың девискээринде долгандыр туар хүрээлелге дорт азы доора-даа болза эки эвес салдар чедирери долгандыр туар хүрээлел камгалалының талазы-биле негелделерге дүүштүр боттандырынар. Ынчаарда долгандыр туар хүрээлел камгалалының талазы-биле бойдус хүрээлелиниң катап тургустунарына, бойдус курлавырларын катап тургузарының болгаш чөптүг ажыглаарының, экологтуг айыыл чок чорукту хандыраарының талазы-биле хемчеглер баш удур көрдүнгөн туар ужурулуг.

2. Долгандыр туар хүрээлел камгалалының талазы-биле негелделерни хажытканы дээш, долгандыр туар хүрээлел камгалалының талазы-биле күрүне башкарылганын боттандырып туар эрге-чагырганың күүсекчи органнарының бижимел айтышкыннарына үндөзилеп, улуг тудуглар болгаш өске-даа объектилер тургузарын, тударын, тудуг, бажың-балгат төлевилелдери кылырын, тудуг ажылдары чорударын, тудугларның хевирин өскерттирип, ажылгалче кирип, ажылгаарын, тудуг ажылын түр үеде соксадырын болгаш оларны узуткап чок кылырын доктаадыр.

3. Долгандыр туар хүрээлел камгалалының талазы-биле негелделерни хажытканы дээш улуг тудуглар болгаш өске-даа объектилер тургузарын, тударын, тудуг, бажың-балгат төлевилелдери кылырын, тудуг ажылдары чорударын, тудугларның хевирин өскерттирип, ажылгалче кирип, ажылгаарын, тудуг ажылын түр үеде соксадырын болгаш оларны узуткап чок кылырын шуут соксадыры судтуң болгаш (азы) арбитраж судунуң шийтпирлеринге үндөзилеттинип боттандырынар.

31 чүүл. Бажыңнарны, тудугларны, улуг тудугларны болгаш өске-даа объектилерни тудуп тургузуп турда долгандыр туар хүрээлел камгалалының талазы-биле негелделер

1. Бажыңнарны, тудугларны, улуг тудугларны болгаш өске-даа объектилерни тудуп тургузуп турда, бойдус хүрээлелиниң катап тургустунарына, бойдус курлавырларын катап тургузарының болгаш чөптүг ажыглаарының, экологтуг айыыл чок чорукту хандыраарының талазы-биле база долгандыр туар хүрээлелдин таарымчалыг болурун камгалап арттыраарының, бойдус курлавырларының катап тургустунарының болгаш оларны чөптүг ажыглаарының, биологтуг хей янзы болурунуң кол-кол айтырыгларын шийтпирлээрин хандыраар талазы-биле долгандыр туар хүрээлел камгалалының негелделери хандырынган туар ужурулуг.

2. Бажыңнарны, тудугларны, улуг тудугларны болгаш өске-даа объектилер-

ни тудуп тургузар черни шилип алыры, хоойлужудулганың негелделерин күүсеткени-биле күрүнең экологтуг экспертизаның чөпшээрешкен бижимел түннели бар турда боттандырынар.

3. Бир эвес бажыңнарны, тудугларны, улуг тудугларны болгаш өске-даа объектилерни тудуп тургузары хамаатыларның хоойлу езугаар эргелеринге дээп туар болза, ындыг таварылгада шийтпир чогуур девискээрлерде эрттиртинип туар референдумнарның түннелдерин өөренип көргени-биле шийтпир хүлээп алдынар.

32 чүүл. Долгандыр туар хүрээлел камгалалының талазы-биле бажыңнарны, тудугларны, улуг тудугларны болгаш өске-даа объектилерниң төлевилелдерин кылып турда негелделер

1. Бажыңнарны, тудугларны, улуг тудугларны болгаш өске-даа объектилерниң төлевилелдерин кылып тура, долгандыр туар хүрээлелге кижиниң салдарын чедирериниң чөпшээрер болур деннелиниң нормативтери өөренип көрдүнер, долгандыр туар хүрээлелди хирлендирбизинге болгаш хирленишкени болдурбазының талазы-биле хемчеглерни чорудар база ол ышкак бүдүрүлгениң болгаш херектелдериниң артыкшылын таарыштыраарының аргаларын чогаадыр, долгандыр туар хүрээлелге дуза болур, бойдус хүрээлелиниң катап тургустунарына, бойдус курлавырларын катап тургустунар кылдыр чогуумчалыг ажылгаар, курлавырны камгалаар, эвээш артыкшылдыг, артыкшыл чок өске-даа эки технологияларны ажылгаар.

2. Тудугнуң, эде тударының төлевилелдерин кылып турда, техниктиг чөпшөк-херекселди чаа чүүлдер-биле солуп ап турда, тудугларны, бажыңнар тудугларын, улуг тудугларны ара соксадып болгаш узуткап чок кылып турда, долгандыр туар хүрээлел камгалалының талазы-биле планнаттынган хемчеглерниң төлевилелдерин өскерттирип ындыг ажылдарның күсели-биле чорударын болдурбас.

3. Күрүнең экологтуг экспертизаның чогуур түннелдери кылдынмаан төлевилелдер, бадыткалче кирипмес болгаш оларны боттандыраарының талазы-биле ажылдарны акшаландыраары хорутлуг.

33 чүүл. Бажыңнар тудуп база эде кылып, тудуглар, улуг тудуглар болгаш өске-даа объектилер тудуу чоруттунуп турда, долгандыр туар хүрээлел камгалалының талазы-биле негелделер

1. Бажыңнар тудуп база эде кылып тудуглар, улуг тудуглар болгаш өске-даа объектилер тудуглары долгандыр туар хүрээлел камгалалының талазы-биле бүгү негелделерни сагывышаан, күрүнең экологтуг экспертизаның чогуур чөпшээрели барда, бадылаттынган төлевилелдер езугаар база ол ышкаш санитарлыг болгаш тудуг нормаларының база дүрүмнериниң негелделери сагыттынганда боттандырынар.

2. Төлевилелдер бадылаарына чедир болгаш чер участоктарын херек кырында аңгылап бээрине чедир база ол ышкаш долгандыр туар хүрээлел камгалалының негелделерин сагырына көрдүнгөн төлевилелдерни өскерттип тургаш, бажыңнар тудуп база эде кылып, тудуглар, улуг тудуглар болгаш өске-даа объектилер тудугларны чорудары хорутлуг.

3. Бажыңнар тудуп база эде кылып, тудуглар, улуг тудуглар болгаш өске-даа объектилер тударын боттандырып тура, Россия Федерациязының хоойлужудулгазына дүүштүр бойдус хүрээлелиниң, черлерниң катап тургустунарының, девискээрлерни чаагайжыдарының талазы-биле хемчеглер алдынар.

34 чүүл. Бажыңнар, тудуглар, улуг

тудуглар болгаш өске- даа объектилерни ажыггалче кирип турда, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы- биле негелделер

1. Бажыңнар, тудуглар, улуг тудуглар болгаш өске- даа объектилерни ажыггалче кирири, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы- биле төлевилелде көрдүнгөн бажыңнар, тудуглар, улуг тудуглар болгаш өске- даа объектилерни ажыггалче кирирде хүлээп алырының талазы- биле, составында долгандыр турар хүрээлел камгалалына күрүнө башкарылганын боттандырып турар эрге- чагырга органнарының чөпшээрешкени- биле боттандырат.

2. Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы- биле доктааттыңан негелделерниң күсселдезин хандырып турар агаарже үндүртүп болгаш сугларже аскып бадыртынып турар хирлендирер бүдүмелдерниң хоразын чедирип турар, бүдүрүлгелерниң болгаш хергелдерниң артыкшылын айыыл чок шыгжап тургузарының болгаш хоразын чедирериниң технологиялары- биле база техниктиг чөпшөк- херекселдер- биле хандырттырмаан, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы- биле төлевилелдеринде ажылдар төндүр кылдырмаан, девискээрлерни чаагайжыдарының болгаш бойдус хүрээ- лелиниң база черлериниң катап тургусту- нарының хемчеглери алдырмаан объекти- лерни- ажыггалче кирири хоруглуг.

3. Бажыңнар, тудуглар, улуг тудуглар болгаш өске- даа объектилерни ажыггалче кирип, хүлээп алырының талазы- биле комиссияны удуруткучулары болгаш кезигүнери, Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга дүүштүр, бажыңнар, тудуглар, улуг тудуглар болгаш өске- даа объектилерни ажыггалче кирип, база объектилерни долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы- биле өске- даа чогуур негелделер күссөттинмээнде хү- лээп алганы дээш, административтиг бол- гаш оон- даа өске харысалгага онаажыр.

35 чүүл. Бажыңнар, тудуглар, улуг тудуглар болгаш өске- даа объектилерни ажыггалче кирип турар үндүрүп турда, долгандыр турар хүрээлел камгалалы- ның талазы- биле негелделер

1. Бажыңнар, тудуглар, улуг тудуглар болгаш өске- даа объектилерниң ажыг- лалы боттандырып турар юридиктиг болгаш хуу эргелиг кижилер долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы- биле бойдус хүрээлелиниң катап тургу- стунарының, бойдус курлавырларының катап тургустунарының болгаш оларны чогуумчалыг ажыглаарының талазы- биле бадылаттыңан технологияларны сагыыр.

2. Бажыңнар, тудуглар, улуг тудуглар болгаш өске- даа объектилерниң ажыггал- дын боттандырып турар юридиктиг болгаш хуу эргелиг кижилер агаарже үн- дүртүп болгаш сугларже аскып бадыр- тынып турар бүдүмелдерниң хоразын чедирерин, бүдүрүлгелерниң болгаш хергелдерниң артыкшылдын айыыл чокка шыгжап тургузарының болгаш хоразын чедирериниң технологияларын база долгандыр турар хүрээлелдин шына- рының нормативтериниң техниктиг чөпшөк- херексел ажыглап тургаш сагырын, база ол ышкаш хоойлужудулгага дүүштүр девискээрлерни чаагайжыдарының, бойдус хүрээлелини катап тургузары- биле черниң бойдустан хевирин, чемиштиг кадын катап тургузарына хемчеглери чорудар, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы- биле негелделер- ниң күссөлдөзүнө эң- не эки бар технологияларны ажыглаарын хандырат.

3. Бажыңнар, тудуглар, улуг тудуглар болгаш өске- даа объектилерни ажыггал- дан үндүрер доктааттыңан тургустунган чурум езугаар бадылаттыңан төлевилел документациязы бар турда, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы- биле хоойлужудулгага дүүштүр боттан- дырат.

4. Бажыңнар, тудуглар, улуг тудуглар болгаш өске- даа объектилерни ажыггал- дан үндүрүп турда, таарымчалыг долган- дыр турар бойдус хүрээлелин хандырап сорулга- биле бойдус хүрээлелини, оон иштинде бойдус хүрээлелиниң кезектери- ниң катап тургустунарының талазы- биле хемчеглер ажылдап кылдыңан болгаш боттанган турар ажурлуг.

5. Бажыңнар, тудуглар, улуг тудуглар болгаш өске- даа объектилерниң хүлээл- гелериниң кол угланышының өскер-

тири, долгандыр турар хүрээлел камгала- лының талазы- биле күрүнө башкарыл- ганын боттандырып турар күүсекчи эрге- чагырга органнарының чөпшээрешкени- биле боттандырат.

36 чүүл. Энергетика объектилерин тургузуп, оларны төлевилелин кылып, тудуп, эде тудуп, ажыггалче кирип, ажыглап турда долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы- биле негелделер Тыва Республикага энергетика объекти- лерин тургузары, оларны төлевилелин кылыры, тудары, эде тудары, ажыггалче кирири, ажыглаары бо Хоойлунун 30- ден 35-ти чүүлдерин негелделеринге дүүштүр боттандыр.

37 чүүл. Көдээ ажыл- агыйга ажыг- латтынар объектилерни ажыггалче кирип турда, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы- биле негелделер

1. Тыва Республикага көдээ ажыл- агыйга ажыглаттынар объектилерни ажыггалче кирип турда, долгандыр тур- рар хүрээлел камгалалының талазы- биле негелделер күссөттинер ажурлуг, чер- лерниң, хөзүнүнүң, суг объектилериниң, дириг амытаннарның болгаш өске- даа организмнерниң, ажыл- агыйга болгаш өске- даа ажыл- чорудулганын чедирип турары эки эвес салдарының талазы- биле хемчеглер чоруттунар ажурлуг.

2. Көдээ ажыл- агыйгың продукцияларын бүдүрерин, белеткээрин болгаш болбаазырадырын боттандырып турар көдээ ажыл- агыйг организмнерниң база өске- даа көдээ ажыл- агыйг организация- лары боттарының ажыл- чорудулганын боттандырып тура, долгандыр турар хүрээлел талазы- биле негелделерни сагыыр ажурлуг.

3. Көдээ ажыл- агыйга ажыглаттынар объектилер хөзүнүнү, чер кырының болгаш чер иштинин сугларын, суг алыр шөлдери болгаш атмосферада агаарны хирлендирерин болдурбас, эргежок чугула арыглаашкын тудугларлыг болгаш эргежок чугула камгалал- санитарлыг зоналарлыг болур.

38 чүүл. Черлерни мелиорастап турда, мелиорация системаларын тургузуп, төлевилелин кылып, тудуп, эде тудуп, ангы тургустунган гидротехниктиг тудугларны ажыггалче кирип база ажыглап турда, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы- биле негелделер Тыва Республикада черлерни мелиорастап тур- да, мелиорация системаларын тургузуп, төлевилелин кылып, тудуп, эде тудуп, ангы тургустунган гидротехниктиг тудуг- ларны ажыггалче кирип болгаш ажыг- лап турда, суг ажыл- агыйгың балан- сызын болгаш сугларны камналгалыг ажыглаарына, черлерни, хөзүнүнү, арга- арыгы база өске- даа үнүш аймаан, дириг- амытаннарны болгаш өске- даа организм- нерни камгалалына база ол ышкаш мелиорастыг хемчеглери боттандырып турда, долгандыр турар бойдуска чедиртенип турар өске- даа эки эвес салдарны болдурбазының талазы- биле хемчеглер хүлээп алдынар.

39 чүүл. Хоорай болгаш суур чергелиг чурттакчы чоннуг черлерни тургузуп, төлевилелин кылып, тудуп, эде тудуп турда, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы- биле негелделер

1. Тыва Республикага хоорай болгаш суур чергелиг чурттакчы чоннуг черлерни тургузуп, төлевилелин кылып, тудуп, эде тудуп турда, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы- биле кижиниң амыдырап- чурттаарына долгандыр турар хүрээлелдин таарымчалыг байдалын хандырып турар база ол ышкаш үнүштерин, дириг амытаннарны болгаш өске- даа организмнерин өзүп чурттаа- рын, чайгаар бүткен экологтук система- ларны турумчуп быжыгарын хандырып турар негелделер күссөттинер ажурлуг.

Бажыңнар, тудуглар, улуг тудуглар бол- гаш өске- даа объектилер арыг- шевер база санитарлыг нормаларны болгаш хоорай тудуунун негелделерин, долгандыр турар хүрээлел талазы- биле негелделер- ни өөренип көргөни- биле таарыштыр туттунуп тургустунар.

2. Хоорай болгаш суур чергелиг чурт- такчы чоннуг черлер планнаттынып болгаш туттунуп турда, долгандыр хүрээлел камгалалының талазы- биле негелделер сагыттынар, санитарлыг арыглаашкын, бүдүрүлгелерниң болгаш хергелдерниң артыкшылдын айыыл чокка шыгжап тургузарының болгаш хоразын чедирериниң, агаарже үндүр- түпүп база сугларже бадыртынып турар бүдүмелдерниң болгаш микроорганизм- нерниң чөпшөөрттинген деңгелини нормативтериниң база ол ышкаш долган- дыр турар хүрээлелдин катап тургусту- нарының база черниң бойдустан бүдүжүн, чемиштиг кадын катап тургузарының,

девискээрлерни чаагайжыдарының талазы- биле хемчеглер хүлээп алдынар болгаш хоойлужудулгага дүүштүр эколог- тут айыыл чок чорукту база долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы- биле өске- даа хемчеглер алдынар.

3. Хоорай болгаш суур чергелиг чурт- такчы чоннуг черлерниң долгандыр турар хүрээлелин камгалаар сорулга- биле камгалаттынып база кадартынып турар зоналар, оң иштинде санитар- камгалал- дыг зоналар, ногаанчтыңан девискээр- лер, арга- парк зоналарын бодунче кирип турар ногаан зоналар болгаш бойдус камгалалының кызыгаарлыг режими- биле ажыл- агыйга куженишкенин ажыглаа- рын хавырып хоруан камгалалдыг болгаш кадаттыг зоналар тургустунар.

40 чүүл. Автомобиль болгаш өске- даа транспорт чөпшөк- херекселдерин ажыг- лап турда, долгандыр турар бойдус хүрээлел камгалалының талазы- биле негелделер

Тыва Республикада автомобиль бол- гаш өске- даа транспорт чөпшөк- херек- селдерин ажыглап турар, долгандыр тур- рар хүрээлелге эки эвес салдар чедирип турар юридиктиг болгаш хуу эргелиг кижилер, агаарже үндүртүп база суг- ларже бадыртынып турар бүдүмелдерниң болгаш микроорганизмнерниң чөпшөөр- теттинген деңгелини нормативтерин сагыыр хүлээлгелиг, а ол ышкаш хирлендирип турар бүдүмелдерниң хора- зын чидиреринге, оң иштинде оларны чок кылырына, шимээниниң деңгелин эвээждиринге болгаш долгандыр турар хүрээлелге өске- даа эки эвес салдарны чедирерин болдурбазы- биле хемчеглери ап чорудар.

2. Автомобиль болгаш өске- даа тран- спорт чөпшөк- херекселдериниң ажыгла- нының талазы- биле хамаарылгалар хоойлужудулгага дүүштүр тодараттынар.

41 чүүл. Нефть продуктуларын болгаш газты шыгжаар болгаш садып- саарар, сөөртүр объектилерни тургузуп, төлевилелин кылып, тудуп, эде тудуп, ажыггалче кирип база ажыглап турда, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы- биле негелделер

1. Тыва Республикага нефть продукту- ларын болгаш газты шыгжаары болгаш садып- саарары, сөөртүрү, объектилерни тургузары, төлевилелин кылыры, тудары, эде тудары, ажыггалче кирири база ажыглаары долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы- биле доктаатты- нып тургустунган негелделерге дүүштүр боттандыр.

2. Нефть продуктуларын болгаш газты шыгжап болгаш садып- саарып, сөөртүп, оң объектилерин тургузуп, төлевилелин кылып, тудуп, эде тудуп, ажыггалче кирири база ажыглап турда, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы- биле доктааттыңан нефть продуктуларын чыгыры болгаш бүдүрүлгелерниң артыкшылдын хоразын чидиреринге база үрелген болгаш хирленген черлерниң бойдустан байдалын, чемиштиг кадын катап тургузарының, арыглаашкынының база долгандыр турар хүрээлелге чедиртенип турар эки эвес салдарны кызырарының талазы- биле база ол ышкаш айыгтыңан объектилерни тудуп база ажыглап турар үеде долгандыр турар хүрээлелге чедиртинген хоразын катап эгидериниң талазы- биле дээштиг хемчеглер баш удур көрдүнер.

3. Нефть продуктуларын, газты шыг- жаары, сөөртүрү болгаш садып- саарары, объектилерни тудары болгаш ажыглаа- ры, түр када азы доктаамал үндүртүнгөн зоналарны черлеринде хирленген чер- лерни катап тургузарына төлевилелдер барда, күрүнениң экология экспертиза- зының чогуумчалыг түңнелдери турда болгаш өске- даа хоойлужудулга- биле доктааттынып тургустунган күрүнө экспертизалары эрткенде, ындыг төлевилелдерни боттандырына саң- хөө магадылалдары кылдыңганда чөп- шөөрттенип, чоруттунар.

4. Суг объектилериниң девискээринде турар, нефть болгаш газ объектилерин тудары база ажыглаары, оларны сөөр- түрү, шыгжаары, күрүнениң экологтук экспертизазының чогуур түңнелдери барда чөпшөөрттенир.

42 чүүл. Айыылдыг бооп болур химик- тиг бүдүмелдерниң, оң иштинде радиоактивтиг, оон- даа өске бүдүмелдерниң болгаш микроорганизмнерниң хоразын чедирип база ажыглап турда, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы- биле негелделер.

1. Тыва Республиканың девискээринге айыылдыг бооп болур химиктиг бүдү- мелдерни, оң иштинде радиоактивтиг, оон- даа өске бүдүмелдерни болгаш микроорганизмнерни ажыглаары, ол бүдүмелдерниң хоралының дугайында, хораннанышкын болгаш арыг- шевер

талазы- биле эргежок чугула шинчилел- дерни эрттирген соонда, оларның- биле ажылдаар чуруму доктааттынып тургу- стунганда, Россия Федерациязының хоой- лужудулгазына дүүштүр ол бүдүмел- дерни күрүнө бүрүткели болгаш бойдус камгалалының нормативтери эрткенде чөпшөөрттенир.

2. Хоойлужудулгага дүүштүр доктаат- тынга чурум езугаар чөпшөөрттенин төлевилел болгаш технологтук документациялар херек кырында барда, айыылдыг бооп болур химиктиг болгаш биологтук бүдүмелдерниң хоразын чидирери боттандыр.

43 чүүл. Көдээ ажыл- агыйгыңга бол- гаш арга- арыг ажыл- агыйгыңга химиктиг бүдүмелдерни ажыглап турда, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы- биле негелделер

1. Тыва Республикада юридиктиг болгаш хуу эргелиг кижилер көдээ ажыл- агыйгыңга болгаш арга- арыг ажыл- агыйгыңга ажыглаттынып турар химиктиг бүдүмелдерни бүдүрериниң, шыгжаары- ның, ажыглаарының болгаш сөөртүрүнүн дүрүмнерин, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы- биле негелделерин күссөдир ажурлуг, а ол ышкаш, ажыл- агыйгы болгаш өске- даа ажыл- чорудул- ганың эки эвес салдарын чайладырының болгаш долгандыр турар хүрээлелдин шынарын хандыраары- биле чедиртенип турар хоралыг уржуктарны узуткаарының талазы- биле, Россия Федерациязының хоойлужудулгазына дүүштүр черлерниң бойдустан бүдүжүн камгалаарының база чайгаар бүткен экологтук системаның быжыг туруштугу ажылдаарын хандыра- рының талазы- биле хемчеглерин алыр.

2. Эстип- читпес хоранныг химиктиг препараттарны ажыглаары хоруглуг.

44 чүүл. Долгандыр турар хүрээлелди эки эвес биологтук салдардан камгалаа- ры

1. Тыва Республикага чайгаар бүткен экологтук системаларга таарышпас үнүштерин, дириг амытаннарны болгаш микроорганизмнерни бүдүрерин, өстүрүп тарайдырын болгаш ажыглаарын база ол ышкаш, күрүнениң экология экспертиза- зының чогуур чөпшөөрттенип түннелдери чок, кылымал арга- биле кылдыңан, оларның контроль чок өзүп- көвүдээрин чайладырының талазы- биле ажылдап кылдыңан дээштиг ажыглаар аргалар чокта, Россия Федерациязының хоойлужу- дулгазына дүүштүр, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы- биле күрүнө башкарылганын боттандырып турар Федералдыг эрге- чагырганың күүсекчи органнарының болгаш өске- даа Федералдыг органнарның бүрүн эргелеринге дүүштүр чөпшөөрели чокта болдурбас.

2. Долгандыр турар хүрээлелге микро- организмнерни эки эвес салдар чеди- рери- биле холбашкан технологияларын ажыглап, айыылдыг бүдүрүлгө объекти- лерин тургузуп, төлевилелин кылып, тудуп, эде тудуп, ажыггалче кирип, ажыглап, ажыггалдан үндүрүп турда, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы- биле бойдус камгалалының нормативтериниң, оң иштинде микро- организмнерниң мөөңөжилгезиниң чөпшөөрттинген деңгелини норматив- териниң, күрүнө стандарттарының болгаш долгандыр турар хүрээлел талазы- биле өске- даа нормативтиг документилерниң негелделери сагыттынар ажурлуг.

3. Микроорганизмнерниң долгандыр турар хүрээлелге эки эвес салдар чеди- рип болуру- биле холбашкан ажыл- чору- дулганы боттандырып турар юридиктиг эргелиг кижилер микроорганизмнерниң экологтук айыыл чок бүдүрүлгезин, сөөртүлгезин, ажыглаарын, кадагалаа- рын, шыгжап тургузарын база хоразын чедирерин хандырап хүлээлгелиг, долгандыр турар хүрээлелге микроорга- низмнерниң чедирип турары салдар- ларының уржуктарын узуткаарына болгаш болдурбазына, аварияларны болгаш айыыл- халаптарны баш удур болдурбазының талазы- биле хемчеглери ажылдап кылыр болгаш боттандырат.

45 чүүл. Бүдүрүлгелерниң болгаш хергелдерниң артыкшылдары- биле ажылдап турда, долгандыр турар хүрээлел талазы- биле негелделер

1. Тыва Республикага бүдүрүлгелер- ниң болгаш хергелдерниң артыкшыл- дын бөлүп чыгыр, ажыглаар, хоразын чедирер, сөөртүр, шыгжап кадагалаар болгаш черге хөмөрүниң негелде- байдал- дары болгаш аргалары Россия Федера- циязының хоойлужудулгазы- биле ботта- ныр болгаш долгандыр турар хүрээлелге айыыл чок болур ажурлуг.

2. Хоруглуг чүүлдер: бүдүрүлгениң болгаш хергелдериниң артыкшылдарын сугларже аскып

бадырары, ооң иштинде радиоактивтиг артыкшылдарны чер кырының болгаш чер иштинин суг объектилеринче, суг алып шөлдөргө, чер иштинин казымал байлактарынче, хөргүнче аскыры;

хоорай болгаш суур чергелиг чурт-такчы чоннуг девискээрлер чанынга, парк болгаш арга-арыг, курорт, эмнээр кадык-шилга, катап тургустунар зоналарга, дириг амытаннарның көжүп чурттаар оруктарына, балыктарның чажар черлеринин чоогунга база долгандыр турар хүрээлелге, чайгаар бүткен экологтук системаларга болгаш кижинин кадыына айыыл тургузуп болур өске-даа черлерге, айыылдыг болгаш радиоактивтиг артыкшылдарны шыгжап тургузары;

суг алып шөлдөргө, суг хандырылганың үнер дөзү кылдыр ажыглаттынып турар чер иштинин суг объектилеринге, минералдыг суглар болгаш эмнелге-профилактика база үнелиг курлавырлар аңгылаар сорулгаларга ажыглаттынар черлерге айыылдыг болгаш радиоактивтиг артыкшылдарны шыгжап хөмери хоруглуг.

3. Бүдүрүлгениң болгаш хереглелдеринин артыкшылдары-биле база ол ышкаш айыылдыг артыкшылдар база радиоактивтиг артыкшылдар-биле ажыл-даарына хамаарылгалар Россия Федерациязының чогуур хоойлужудулгазы-биле таарыштыртынар.

46 чүүл. Камгалалдыг болгаш кадат-тыг зоналар тургустунуп турда, долгандыр турар хүрээлел талазы-биле негелделер

1. Чайгаар бүткен экологтук системаларның быжык тургустуу ажылдаарын, бойдус комплекстерин камгалаарын, черниң бойдустан чайгаар бүткен хөвирин болгаш Тыва Республикада тускай хайгаараттынып турар бойдус девискээрлерин хирленишкиден болгаш ажыл-агыйы болгаш өске-даа ажыл-чорудулганың эки эвес оон-даа аңгы салдарларын камгалаар сорулгаларын хандыраары-биле камгалалдыг болгаш кадаттыг зоналар тургустунар.

2. Кижинин амыдырап-чурттаар байдалын, үлетпүр зоналарын долгандыр үнүштерин, дириг амытаннарның болгаш оон-даа өске организмнерин чурттаар хүрээлелди камгалаар болгаш долгандыр турар хүрээлелге эки эвес салдар чедирип турар ажыл-агыйы болгаш өске-даа ажыл-чорудулга объектилеринге камгалалдыг болгаш кадагалаттынып турар зоналар тургустунар, ооң иштинде хоорай болгаш суур чергелиг чурттакчылыг черлеринин микрорайоннарына, кварталдарына санитарлыг камгалал зоналарын, арга-арыг болгаш парк зоналарын база бойдусту кызыгаарлыг режим-биле ажыглаар зоналарны бодунче кирип турар ногаан зоналар тургустунар.

3. Камгалалдыг болгаш кадагалат-

тынып турар зоналарның тургузар болгаш тургустунар чуруму хоойлужудулга езугаар таарыштыртынар.

47 чүүл. Эт-хөрегини хуужудуп база национализиластап турда, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле негелделер Тыва Республикага эт-хөрегини хуужудуп база национализиластап турда, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле болгаш долгандыр хүрээлелге чедиртинген когаралды эгидеринин талазы-биле хөмчөглер эрттиринери-биле хандырттынар.

48 чүүл. Эки эвес физиктиг салдарлардан долгандыр турар хүрээлелди камгалаары

1. Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырганың органнары, тус чер бот-башкарылга органнары, юридиктиг болгаш хуу эргелиг кижилер ажыл-агыйы болгаш өске-даа ажыл-чорудулганы боттандырып тура, шимээннин, сирлеңээшкенин, электрилик, электромагниттик, магниттик шөлдөргө болгаш хоорайлар болгаш суурлар чергелиг чурттакчы чоннуг черлерге, дыштанылга зоналарына, черлик дириг амытаннарның болгаш куштарның өзүп, төрүттүнүп, чурттап турар черлеринге, чайгаар бүткен экологтук системаларга болгаш черниң бойдустан бүткен бүдүжүңгө болгаш өске-даа долгандыр хүрээлелге чедиртинип турар эки эвес физиктиг салдарларны баш удур болдурбазының база шуут болдурбазының талазы-биле хөмчөглерни алып хүлээлгелиг.

2. Хоорайлар болгаш суур чурттакчылыг черлеринин тудуун планнап болгаш тудуп, телелелин кылып, тудуун чорудуп база эде тудуп турда, бүдүрүлгө объектилерин ажыглап турда, чаа техниканы өөренип, билип ап турда, транспорт чөпсөк-хөрекселерин ажыглап турда, физиктиг салдарларның чөпшээреттинген деңгелин нормативтерин сагырын хандыраар хөмчөглер ажылдап кылдынар ужурулуг.

3. Физиктиг салдарларның чөпшээреттинген деңгелин нормативтерин хажыдары хоруглуг.

49 чүүл. Бойдус камгалалының негелделерин хажытканы дээш алдынып чоруттунар хөмчөглер

Бо эгедө көрдүнгөн бойдус камгалалының негелделерин хажытканы дээш, айыттынган негелделерни хажыттышаан чоруттунуп турар ажыл-чорудулга кызыгаарлаттынган, түр үеде соксаттынган азы Россия Федерациязының хоойлужудулгазында доктааттынып тургустунган чурум езугаар шуут соксаттынган бооп болур.

49 чүүл. Бойдус камгалалының негелделерин хажытканы дээш, айыттынган негелделерни хажыттышаан чоруттунуп турар ажыл-чорудулга кызыгаарлаттынган, түр үеде соксаттынган азы Россия Федерациязының хоойлужудулгазында доктааттынып тургустунган чурум езугаар шуут соксаттынган бооп болур.

VIII эге.

Экологтук айыыл-халаптын зоналары, онза байдалдар зоналары

50 чүүл. Экологтук айыыл-халаптын зоналарын, онза байдалдар зоналарын тургузарының чуруму

1. Тыва Республикага экологтук айыыл-халаптын зоналарының режимин доктаадып тургузарының болгаш чарлаарының чуруму экологтук айыыл-халаптын зоналарының дугайында федералдыг хоойлужудулга-биле доктааттынып тургустунар.

2. Онза байдалдар зоналарына долгандыр турар хүрээлел камгалалы, чурт-

такчы чонну болгаш девискээрлерни бойдустан болгаш техникадан укталган харахтерлиг онза байдалдардан камгалаарының дугайында Россия Федерациязының болгаш Тыва Республиканың хоойлулары-биле, федералдыг хоойлулар болгаш Россия Федерациязының өске-даа нормативтиг эрге-хоойлу актылары-биле, Тыва Республиканың хоойлулары-биле болгаш өске-даа нормативтиг эрге-хоойлу актылары-биле доктааттынып тургустунар.

IX эге.

Тускай камгалалга турар бойдус объектилери

51 чүүл. Бойдус объектилерин камгалаарының хөмчөглер

1. Бойдус камгалалының, эртемниң, төөгү-культураның, эстетиканың, катап тургустунарының, кадыкшыдылганың база өске ужур-дузалыг тускай бойдус объектилери Тыва Республикада тускай камгалал адаанда турар. Ындыг бойдус объектилерин камгалаарына тускай эрге-хоойлу чуруму, ооң иштинде онза камгалаттынып турар бойдус девискээрлери тургустунар.

2. Тускай камгалалдыг бойдус девискээрлеринин тургустунарының болгаш хүлээлгезин күүседиринин чурумун Россия Федерациязының болгаш Тыва Республиканың тускай камгалалдыг бойдус девискээрлеринин дугайында хоойлужудулга башкарып чорудар.

3. Күрүнениң бойдус заповедниктери, ооң иштинде күрүнениң бойдус биосферлиг заповедниктери, күрүнениң бойдус заказниктери, бойдус тураскаалдары, национал парктар болгаш өске тускай камгалалдыг девискээрлер, бойдус камгалалының, эртемниң, төөгү-культу-

тураның, эстетиканың, катап тургустунарының, кадыкшыдылганың база өске ужур-дузалыг тускай бойдус объектилери бойдус камгалал фондунун тургузуп турар.

4. Федералдыг хоойлуларда көрдүнгөн таварылгалардан аңгыда, бойдус-камгалал фондунун черлерин хавыраары хоруглуг.

5. Тускай бойдус камгалалының, эртемниң, төөгү-культураның, эстетиканың, катап тургустунарының, кадыкшыдылганың база өске ужур-дузалыг бойдус объектилеринин девискээринде черлер хуужут-тунмас.

52 чүүл. Бойдус объектилеринин камгалалының эрге-хоойлу чуруму

1. Тыва Республиканың бойдус объектилеринин камгалалының талазы-биле эрге-хоойлу чуруму долгандыр турар хүрээлел камгалалының бойдустан болгаш культура салгалының дугайында хоойлужудулганың база ол ышкаш өске-даа хоойлужудулганың дузазы-биле бүрүктетинип тургустунар.

2. Бойдус камгалалының, эртемниң,

төөгү-культураның, эстетиканың, катап тургустунарының, кадыкшыдылганың база өске ужур-дузалыг тускай бойдус объектилерин буураашкына чедирер болгаш чок кылырына чедирер ажыл-агый болгаш өске ажыл-чорудулганы хоругуур.

53 чүүл. Ховар болгаш чидеринин кырында келген үнүштер, дириг амытаннар болгаш өске-даа организмнерин камгалалы

1. Ховар болгаш чидеринин кырында келген үнүштерни, дириг амытаннарны болгаш өске-даа организмнерни камгалаар болгаш чизе тургузар сорулга-биле Россия Федерациязының Кызыл дептери үндезилеп тургустунган. Ховар болгаш чидеринин кырында келген үнүштерни, дириг амытаннарны болгаш өске-даа организмнерни камгалаар сорулга-биле оларның геннеринин фондунун куду температуралыг геннер шыгжамырынга, база амыдырап-чурттаарының кылымал хүрээлелинге тудуп шыгжаар. Үнүштерни, дириг амытаннарның болгаш өске организмнерниң сан-түнүн эвээжедиринге чедирер болгаш оларның амыдырап-чурттаарының хүрээлелин баксырадыр ажыл-агый чорудулганы хоругуур.

2. Ховар болгаш чидеринин кырында келген үнүштерни, дириг амытаннарны болгаш өске-даа организмнерни камгалаарының чурумун Россия Федерациязының Кызыл дептеринче болгаш Тыва Республиканың Кызыл дептеринче кириеринин чуруму база оларның геннеринин фондунун куду температуралыг геннер шыгжамырынга болгаш кылымал амыдырап-чурттаарының хүрээлелинге шыгжаарының чуруму федералдыг хоойлужудулга-биле тодараттынып тургустунар.

3. Ховар болгаш чидеринин кырында келген үнүштерни, дириг амытаннарны болгаш өске-даа организмнерни, оларның онза үнелиг хөвирлерин, ооң иштинде Россия Федерациязының дашткы чурттар аразында керээ-дугуржулгаларының күжүнүн адаанче кирип турар үнүштерни, дириг амытаннарны болгаш өске-даа организмнерни Тыва Республиканың иштинге, Тыва Республикадан дашкаар болгаш транзит аайы-биле Тыва Республиканы таварыштыр сөөртүрүн болгаш саарылгазын чурттар аразында эрге-хоойлуунун нийти хүлээттинген принцип-

X эге.

Долгандыр турар хүрээлелге күрүнениң үнелели, хайгааралы болгаш баш бурунгаар өөренип көөрү (күрүнениң экологтук үнелели, хайгааралы болгаш баш бурунгаар өөренип көөрү)

56 чүүл. Долгандыр турар хүрээлелге күрүнениң үнелелин, хайгааралын болгаш баш бурунгаар өөренип көөрүн организаастаары (күрүнениң үнелели, хайгааралы болгаш баш бурунгаар өөренип көөрү).

1. Тыва Республикада долгандыр турар хүрээлелге күрүнениң үнелелин, хайгааралын болгаш баш бурунгаар өөренип көөрүн организаастаарын (күрүнениң үнелелин, хайгааралын болгаш баш бурунгаар өөренип көөрүн) Россия Федерациязының хоойлужудулгазына болгаш Тыва Республиканың хоойлужудулгазына дүүштүр долгандыр турар хүрээлелдин байдалын хайгаарар, ооң иштинде кижинин чедирип турар салдарының үндезиннеринин девискээринде долгандыр турар хүрээлелдин байдалын болгаш долгандыр турар хүрээлелге ол үндезиннеринин салдарларын хайгаараар сорулга-биле долгандыр турар хүрээлелдин байдалында өскерлишкенин таарымча чок уржуктарын болдурбазына болгаш эвээжедиринге чугула хөрек база ол ышкаш күрүнеге, юридиктиг болгаш хуу кижилерге хынаттынган шын медээ-дындадылгарны чедирерин боттандырып чорудар.

2. Долгандыр турар хүрээлелге күрүнениң үнелелин, хайгааралын болгаш баш бурунгаар өөренип көөрүн организаастаарының (күрүнениң үнелели, хайгааралы болгаш баш бурунгаар өө-

терин болгаш нормаларын барымдаалап, Россия Федерациязының хоойлужудулгазын езугаар башкараар.

54 чүүл. Хоорай болгаш көдээ суурларның ногаанчыттынган фондунун камгалаары

1. Тыва Республиканың хоорай болгаш көдээ суурларның ногаанчыттынган фондунун камгалалы чоннуг девискээрлерде ногаанчыттынган зоналарның каттышканындан, ооң иштинде ыяш болгаш чадан үнүштүг девискээрлер болгаш ойт-сиген-биле шыптынган девискээрлерден тургустунар.

2. Хоорай болгаш көдээ суурларның ногаанчыттынган фондунун камгалалын чорударда ногаанчыттынган фондунун камгалалын болгаш сайзыралын база экологтук байдалын экижидеринге көрдүнгөн база элтиг долгандыр турар хүрээлелди тургузарына хөмчөглерниң системазы көрдүнгөн.

Ногаанчыттынган фондунун бөлүүнүн иштинде кирип турар девискээрлерде эки эвес салдарны чедирип база оларның экологияга, санитар-гигиенага болгаш катап тургустунарына айыттынган хүлээлгелерин күүседиринге шаптыктап турар ол девискээрлерде ажыл-агый болгаш өске-даа ажыл-чорудулгаларны чорудары хоруглуг.

3. Хоорай болгаш көдээ суурларның ногаанчыттынган фондунун камгалалын күрүне башкарылганының хоойлужудулгазын барымдаалап чорудар.

55 чүүл. Ховар болгаш чидеринин кырында келген хөргүнүн камгалалы

1. Тыва Республиканың ховар болгаш чидеринин кырында келген хөргүннөр күрүне камгалалының адаанга турар болгаш оларны чизелээг болгаш камгалаар сорулга-биле хөргүнге Россия Федерациязының Кызыл дептери үндезилетинип тургустунган болгаш ону башкарының чурумун хөргүннү камгалаарының дугайында хоойлужудулга тодаратып тургузар.

2. Хөргүнү ховар болгаш чидеринин кырында келгенинге хамаарыштыраарының чурумун, ол ышкаш чер участоктарының ажыгалының езу-чурумун, хөргүнү ховар болгаш чидеринин кырында келгенинге хамааржырын федералдыг хоойлужудулга езугаар тодаратып тургузар.

нип көөрүнүн) чурумун Россия Федерациязының Чазаа тодаратып тургузар.

3. Россия Федерациязының күрүне эрге-дужаалының органнары, Тыва Республиканың күрүне эрге-дужаалының органнары, Тыва Республиканың тус чер бот-башкарылга органнары долгандыр турар хүрээлелге күрүнениң үнелелинге, хайгааралын болгаш баш бурунгаар өөренип көөрүңгө (күрүнениң үнелели, хайгааралы болгаш баш бурунгаар өөренип көөрүнүн) ажылды боттандырып чорутканындан алдынган долгандыр турар хүрээлелдин байдалының, оларның өскерлишкенин дугайында медээ-дындадылгарны боттандыраарына база социал-экономикиг хөгжүлдени баш бурунгаар өөренип көөрүн ажылдап кылырының болгаш чогумчалыг шиитпирлерни хүлээп алырының, Россия Федерациязының экологтук сайзыралының талазы-биле федералдыг программаларны ажылдап тургузарының Тыва Республиканың долгандыр турар хүрээлелди камгалаарының болгаш долгандыр турар хүрээлелди камгалаарына хөмчөглер алырының талазы-биле тускай сорулгалыг программаларны ажыглап турар.

4. Долгандыр турар хүрээлелдин байдалының дугайында медээ-дындадылгарны чедирип бээринин дүрүмүн федералдыг хоойлужудулга езугаар таарыштыраар.

XI эге.

Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле контроль (экологтук контроль)

57 чүүл. Долгандыр турар хүрээлелдин камгалалының талазы-биле контрольдуң сорулгалары (экологтук контроль)

1. Россия Федерациязының күрүне эрге-дужаалының органнары, Тыва Республиканың күрүне эрге-дужаалының

органнары, юридиктиг болгаш хуу кижилерге, долгандыр турар хүрээлелдин камгалалының талазы-биле хоойлужудулганың күүселдизин хандыраар сорулга-биле, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле контрольдуң (экологтук контроль) негелделерин, ооң иштинде

долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле нормативтерни болгаш нормативтиг документтерниң күүселдизин чорудар.

2. Тыва Республиканың иштинде долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле күрүнениң, бүдүрүлгениң, муниципалитеттин болгаш хөй-ниитиниң контролон боттандырып чорудар.

58 чүүл. Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле күрүне контролю (күрүнениң экологтук контролю).

1. Тыва Республиканың иштинде долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле күрүне контролю (күрүнениң экологтук контроль) күүсекчи эрге-чагырганың федералдыг органнары болгаш Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырганың органнары боттандыра.

Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле күрүне контролю (күрүнениң экологтук контролю) Россия Федерациязының Чазаның доктаадып тургускан чурумун езугаар боттандыра.

2. Күрүнениң федералдыг экологтук контролюнга дүгжүп турар объектилерниң чизезин Россия Федерациязының Чазата тодарып тургузар.

3. Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырганың органнарында, күрүнениң экологтук контролон боттандыра эргедужаалдыг кижилерниң (долгандыр турар хүрээлел камгалалының күрүне контролюнун талазы-биле күрүне инспекторлары) сан-түңү Тыва Республиканың Чазата Тыва Республиканың хоойлужудулгазынга дүүштүр тодарып тургузар.

4. Долгандыр турар хүрээлелдин күрүне камгалалының контролюнун (күрүнениң экологтук контролюн) хүлээлгелерин болгаш бойдус курлавырларын ажил-агыга ажыггалының хүлээлгелерин хары угда күүседире хоруглуг.

59 чүүл. Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле күрүне инспекторларының эргелери, хүлээлгелери болгаш харысалгазы

Тыва Республиканың долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле күрүне инспекторлары боттарының албан-хүлээлгелерин боттарының бүрүн эргелериниң кызыгаарының иштинге күүседип турда, доктаатынган чурум езугаар эргелери:

организацияларга, хуу өнчү-хөреңгиниң хевирлеринден хамаарылга чокка ажил-агының болгаш өске-даа ажил-чорудулганың объектилеринге, ооң иштинде күрүнениң камгалалында хамааржыр объектилеринге, камгалалдыг объектилеринге, хамааты камгалалдыг объектилеринге хыналдалар чорудар сорулгалы баары, документтер-биле болгаш өске-даа күрүнениң экологтук контролон чорударына чугула керек материалдар-биле таныжары;

нормативтерниң, күрүне стандарттарының болгаш өске-даа долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле нормативтиг документтерниң күүселдизин чорудары, арыглашкын тудуларының ажилын өске хора чок кылырының керекселдери, хыналданың керекселдери база долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле планнар болгаш ажилдарының күүселдизин хынаары; бүдүрүлге болгаш өске-даа объектилерни таарыштыр кириерде, тудуун чорударда ажилгалче кириерде, ажыглаарда болгаш ажыглалдан үндүрерде долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле негелделерниң, нормаларының болгаш дүрүмнерниң сагылгазын хынаары;

күрүнениң экологтук экспертизаның түднелинде айыттынган негелделерниң күүселдизин болгаш ону чорударының дугайында саналдарны кириерин хынаары; долгандыр турар хүрээлелдин камгалалының талазы-биле хоойлужудулгага чурум үрээшкенин болгаш күрүнениң экологтук контролон чорудуп тура тодараткан бойдус камгалалының чурум үрээшкенин болдурбазының дугайында сагындырылганы юридиктиг болгаш хуу кижилерге бээри болгаш негелделерни кылыры;

юридиктиг болгаш хуу кижилерниң ажил-агы болгаш ажил-чорудулгазын, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле хоойлужудулгага чурум үрээшкенин бар таварылгада түр соксадыры;

долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле хоойлужудулгага хамаарыштыр чурум үрээшкенин административтиг харысалгага онаары; хоойлужудулга езугаар тодараттынган өске-даа бүрүн эргелерни боттандырып чорудары.

2. Тыва Республиканың долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле

күрүне инспекторларының хүлээлгелери: долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле хоойлужудулгага хамаарыштыр чурум үрээшкенин чайлады, илередир болгаш соксадыры; долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле хоойлужудулгага хамаарыштыр чурум үрээшкенин-биле тайылбыр ажилдарын чорудары; хоойлужудулганың негелделерин сагыры.

3. Тыва Республиканың долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле күрүне инспекторларының шиктелдери Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга дүүштүр өскертинген бооп болур.

4. Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга дүүштүр Тыва Республиканың долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле күрүне инспекторлары күрүнениң камгалалынга турар ужурлуг.

60 чүүл. Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле бүдүрүлгениң контролю (бүдүрүлгениң экологтук контролю).

1. Тыва Республиканың иштинде долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле бүдүрүлгениң контролю (бүдүрүлгениң экологтук контролю) долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле негелделерге, ажил-агының болгаш өске-даа ажил-чорудулгазының күүсеттинип турар үезинде, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле бойдус курлавырларының чогумчалыг ажыггалы болгаш катап тургузарын хандыра сорулгалыг боттандыра.

2. Ажил-агының болгаш өске-даа ажил-чорудулгазының субъектилерни бүдүрүлгениң экологтук контролюнун организацияларының дугайында дындадылганы бээри чугула күрүнениң муниципалитеттин контролон хоойлужудулгада доктааткан чурум езугаар боттандырып чорудар.

61 чүүл. Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле муниципалитеттин контролю (муниципалитеттин экологтук контролю) болгаш долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле хөй-ниитиниң контролю (муниципалитеттин экологтук контролю)

1. Тыва Республиканың муниципалитет тургузуларының девискээринде тус чер бот-башкарылга болгаш бүрүн дужааттынган органнары долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле муниципалитеттин контролон (муниципалитеттин экологтук контролон) боттандырып чорудар.

2. Муниципалитет тургузуларының девискээринде долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле муниципалитеттин контролон (муниципалитеттин экологтук контролон) Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга дүүштүр болгаш тус чер бот-башкарылга органнарының доктаадып тургусканы нормативтиг актыларының чурумун езугаар боттандыра.

3. Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле хөй-ниитиниң контролон (хөй-ниитиниң экологтук контролон) боттандырып чорударының сорулгалы кижжи бүрүзүнүн таарымчалыг долгандыр турар хүрээлелге эргезин болгаш долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле хоойлужудулгага чурум үрээшкенин болдурбас.

4. Тыва Республиканың иштинде долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле хөй-ниитиниң контролюнун (хөй-ниитиниң экологтук контролюн) боттандырылганы хөй-ниитиниң болгаш коммерциялыг эвес каттыжылгалар, оларның уставына дүүштүр, ол ышкаш хоойлужудулгага дүүштүр хамаатылар база боттандырып чорудар.

5. Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле хөй-ниитиниң контролон (хөй-ниитиниң экологтук контролон) күрүнениң эрге-дужаал болгаш тус чер бот-башкарылга органнарына көргүстүнген түднелдерин хоойлужудулгада доктааткан чурум езугаар көөр.

62 чүүл. Долгандыр турар хүрээлелге эки эвес салдарны чедирип турар объектилерге күрүне учеду.

1. Тыва Республиканың долгандыр турар хүрээлелге эки эвес салдарны чедирип турар объектилерге күрүне учедун долгандыр турар хүрээлелге эки эвес салдарны чедирип турар ажил-агының болгаш өске ажил-чорудулгазын эвээжериниң талазы-биле хүн бүрүнүн ажил-чорудулгазын планнаар сорулгалыг боттандырып тургузар.

2. Долгандыр турар хүрээлелге эки эвес салдарны чедирип турар объекти-

лерге күрүне учедун долгандыр турар хүрээлелге эки эвес салдарны үнелээшкенин федералдыг хоойлужудулганың тургусканын езугаар чурум аайы-биле боттандыра.

3. Долгандыр турар хүрээлелге эки

XII эге.

Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле эртем-шинчилел ажилдары

63 чүүл. Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле эртем-шинчилел ажилдары

1. Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле эртем-шинчилел ажилдары Тыва Республиканың социал-экономиктиг болгаш экологтук балансылаттынган сайгарылгазын чорудар, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле эртем үндезинин тургузар, долгандыр турар хүрээлелди экижидеринге болгаш катап тургузарына эртемге даянган ажилдарны ажилдап кылыр, бойдустун экологтук системаларының быжыг ажил-чорудулгазын хандыра, бойдус курлавырларын чогумчалыг ажыглаар болгаш катап тургузар, айыыл чок чорунун хандыра сорулга-биле эрттирер.

2. Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле эртем-шинчилел ажилдарының сорулгалары:

долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле концепцияларны, баш бурунгаар саналдарны болгаш кадагалаарының планнары база катап тургузарын ажилдап кылыры;

долгандыр турар хүрээлелге эки эвес салдарны чедирип турар ажил-агының болгаш өске-даа ажил-чорудулгазының уржуктарына үнелелдерни кылыры;

нормативтерниң, күрүне стандарттарының болгаш өске-даа долгандыр турар

эвес салдарны чедирип турар объектилерге болгаш долгандыр турар хүрээлелге чедирип турар салдарның дугайында медээлерге күрүнениң статистиктиг учедун чорудар ужурлуг.

хүрээлел камгалалының талазы-биле нормативтиг документтерни кылыры, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле хоойлужудулганы экижидери;

долгандыр турар хүрээлелге чедирип турар салдарның комплекстиг көргүзүлгелерин, оларны тодарып аргаларны болгаш методтарны ажилдап кылыры болгаш экижидери;

долгандыр турар хүрээлел камгалалының болгаш бойдус курлавырларын чогумчалыг ажыглаарының талазы-биле тергини эки технологияларны ажилдап кылыры болгаш тургузары;

экологтук айыыл тургустунуп келген зоналарга хамааржыр девискээрлерни катап тургузарының программаларын ажилдап кылыры;

Тыва Республиканың бойдус потенциалын болгаш катап тургустунарының потенциалын сайзырадыры база камгалаар талазы-биле хемчеглерни ажилдап кылыры;

долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле өске-даа сорулгалар.

3. Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле эртем-шинчилел ажилдарын эртем организациялары эртем база эртем-техника политиказының дугайында федералдыг хоойлужудулгага дүүштүр чорудуп турар.

XIII эге.

Экологтук культураны хевирлээринин үндезинери

64 чүүл. Экологтук өөредилгениң бүтүнүти болгаш комплекстиг болуру

Тыва Республиканың иштинде бүтүнүти болгаш комплекстиг экологтук өөредилгениң системазын, ооң иштинде кирип турар школа назыны четпээннерин болгаш ниити өөредилгени, ортумак, профессионал болгаш дээди профессионал өөредилгениң, дээди өөредилге четкен соонда профессионал өөредилгениң, профессионал эде белеткелдин болгаш специалисттерниң квалификациязын бедидери база экологтук билиглерни таардыры, ооң иштинде массалыг информация чепсектери, музейлер, библиотекалар, культура албан черлери бойдус камгалалының албан черлери, спорт болгаш туризм организациялары доктаадып тургузар.

65 чүүл. Өөредилге албан черлеринге экологтук билиглерниң үндезинерин өөредери

1. Тыва Республиканың школа назыны четпээннерин өөредилге албан черлеринге, ниити өөредилгениң албан черлеринге болгаш немелде өөредилгениң өөредилге албан черлеринге, экологтук билиглерниң үндезинерин, оларның кол угланышының болгаш организациясы-эрге-хоойлунун хевирлерин өөредирин боттандыра.

2. Өөредилге албан черлеринин кол угланышының дүүштүр профессионал белеткелин, эде белеткелин болгаш специалисттерниң квалификациязын бедидерин боттандырып турар долгандыр турар хүрээлел камгалалының, экологтук айыыл чок чоруктун, хумагалыг бойдус ажыггалының талазы-биле өөредилге эртемнеринге өөредирин хандыра.

66 чүүл. Организацияларның удуртукчуларының болгаш специалисттеринин дол-

гандыр турар хүрээлел камгалалының болгаш экологтук айыыл чок чоруктун талазы-биле белеткели

Тыва Республиканың долгандыр турар хүрээлелге эки эвес салдарны чедирип турар азы чедирип болур ажил-агы болгаш өске ажил-чорудулга боттандырып тура, шийтпирлер хүлээри дээш хары-салгалыг организацияларның удуртукчулары болгаш специалисттери хоойлужудулгага дүүштүр боттандырып тургустунган, долгандыр турар хүрээлел камгалалының болгаш экологтук айыыл чок чоруктун талазы-биле белеткелди болур ужурлуг.

67 чүүл. Экологтук чырыдышкын

1. Ниитилелдин иштинге экологтук культураны хевирлээр, бойдуска камныг хамаарылгага кижизидер, Тыва Республикада бойдус курлавырларын хумагалыг ажыглаар сорулгалыг, экологтук айыыл чок чоруктун, долгандыр турар хүрээлелдин байдальының дугайында медээлер болгаш бойдус курлавырларын ажыглаарының дугайында экологтук билиглерни непереткениниң ачызында, экологтук чырыдышкын боттаныр.

2. Тыва Республикада экологтук чырыдышкынын, ооң иштинде долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле хоойлужудулга экологтук айыыл чок чорук талазы-биле хоойлужудулга дугайын чурттакчы чонга тайылбырлаарын Тыва Республиканың органнары-биле, тус чер бот-башкарылга органнары-биле, хөй-ниитиниң каттыжышкыннары-биле, массалыг информация чепсектери-биле база ол ышкаш хөй-ниитиниң албан черлери, культура албан черлери, музейлер, библиотекалар, бойдус камгалалының албан черлери, спорт болгаш туризм организациялары болгаш өске-даа юридиктиг кижилер боттандыра.

XIV эге.

Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле хоойлужудулганы хажытканы гээш харысалга болгаш долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле маргылдаалыг айтырыгларны шийтпирлээри

68 чүүл. Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле хоойлужудулганы хажытканы дээш харысалганың хевирлери

Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле Тыва Республиканың хоойлужудулгазын хажытканы дээш, федералдыг хоойлужудулгага дүүштүр

эт-хөреңги, корум-чурум, административтиг болгаш кеземче херээниң хары-салгазы доктаатынып тургустунар.

69 чүүл. Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле маргылдаалыг айтырыгларны шийтпирлээри

Долгандыр турар хүрээлел камгала-

лының талазы-биле маргылдаалыг айтырылганы Федералдыг хоойлужудулга дүүштүр суд чурумун езугаар шийтпирлеттинер.

70 чүүл. Долгандыр турар хүрээлелге чедиртинген хораны долу хемчээлге эгидери хүлээлге Тыва Республиканың долгандыр турар хүрээлелге хора чедирген юридиктиг болгаш хуу эргелиг кижилер, ооң түңнели долгандыр турар хүрээлелди хирлендиреринге, ховартап төнеринге, үрелиринге, узуткаттынып чок болурунга, бойдус курлавырларының чогумча чок ажыглаттынарынга, чайгаар бүткен экологтук системаларының, бойдус комплекстеринин болгаш черниң бойдустан хевиринин үрелиринге болгаш буурап дүжеринге чедирген база долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле өске-даа хоойлужудулганы хажытканы дээш хоойлужудулга дүүштүр, долу хемчээлге ону катап эгидер хүлээлгелиг.

2. Долгандыр турар хүрээлелге ажыл-агыйжы болгаш өске-даа ажыл-чорудулганың субъектиси-биле чедиртинген, ооң иштинде күрүнениң экологтук экспертизаның чогуур түңнелдери бар төлевилелге үндезилеттинген хора, бойдус хүрээлелиниң кезектерин хавырарының талазы-биле ажыл-чорудулганың эгелээш, ажыл-агыйжы болгаш өске-даа ажыл-чорудулганың чагыкчызы болгаш (азы) субъектиси ону долу хемчээлге катап эгидер хүлээлгелиг.

3. Долгандыр турар хүрээлелге ажыл-агыйжы болгаш өске-даа ажыл-чорудулганың субъектиси-биле чедиртинген хора, долгандыр турар хүрээлелге чедиртинген хораның хемчээлин санаарының аргалары-биле болгаш тарифтери-биле өртек-үнезин тодарадырының чуруму-биле бадылаанынга дүүштүр эгиттинер, а бир эвес олар чок болза, долгандыр турар хүрээлелдин үрелген байдалын катап тургузарынга хереклеттинер херек

кырында чарыгдалдарынга, чедиртинген каражаны барымдаалап, ооң иштинде чидиртинген ажык-кончааны катап санааны-биле долу хемчээлге эгиттирер.

71 чүүл. Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле хоойлужудулганы хажытканы-биле долгандыр турар хүрээлелге чедиртинген хораны катап эгидеринин чуруму

1. Тыва Республикага долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле хоойлужудулганы хажытканы-биле долгандыр турар хүрээлелге чедиртинген хораның катап эгидиинишкини эки тура байдал-биле, чок болза судтуң шийтпир азы арбитраж судунуң шийтпир-биле боттаныр.

Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле хоойлужудулганы хажытканындан долгандыр турар хүрээлелге чедиртинген хораның хемчээлин тодарадыры долгандыр турар хүрээлелдин үрелген байдалының катап тургузунарынга херек кырында хереклеттинер чарыгдалдарын, чедиртинген каражаның санаашкыны-биле, ооң иштинде чидиртинген ажык-кончааны өөренип көрүп тургаш база ол ышкаш черниң бойдустан байдалын, чемиштиг каңдын катап тургузарының болгаш өске катап тургузар ажылдарының төлевилелдеринге дүүштүр, бир эвес олар чок болза — долгандыр турар хүрээлелге чедиртинген хораның хемчээлин санаарының аргалары-биле болгаш тарифтери-биле өртек-үнезин тодарадырынга дүүштүр, долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле күрүне башкарылганы боттандырып турар эрге-чагырганың күсөкчи органның бадылааны хемчээлдер-биле тодарадыры.

2. Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле хоойлужудулганы хажытканындан долгандыр турар хүрээлелге чедиртинген хора судтуң азы

арбитраж судунуң шийтпиринге үндезилеп, долгандыр турар хүрээлелдин үрелген байдалын катап тургузарының талазы-биле хүлээлгелерни, харысалга хүлээкчизинге онаап, катап тургустунар ажылдарының төлевилелдеринге дүүштүр, ооң акша-хөрөңгилеринин күсели-биле эгидер кылдыр кылып болур.

3. Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле хоойлужудулганы хажытканындан долгандыр турар хүрээлелге чедиртинген хораны катап эгидер дугайында негелде-хомудал чээрби чыл дургузунда киртинген туруп болур.

72 чүүл. Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле хоойлужудулганы хажытканының түңнелинде хамаатыларының кадыкшылынга болгаш эт-хөрөңгизинге чедиртинген хораны катап эгидери

1. Юридиктиг болгаш хуу эргелиг кижилеринин ажыл-ишчи болгаш өске-даа ажыл-чорудулганының түңнелинде долгандыр турар хүрээлелге чедиртинген эки эвес салдарлардан хамаатыларының

XV эге. Түңнел чүүлдер

74 чүүл. Бо Хоойлунуң күштүг болуп эгелээри

1. Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнден күштүг болуп эгелээр.

2. Бо Хоойлунуң күштүг болуп эгелээн хүнүнден даразында хоойлуларны күш чок деп санаар:

“Долгандыр турар бойдус хүрээлел камгалалының дугайында” Тыва Республиканың 1993 чылдың январь 14-те № 416 Хоойлузу;

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. ООРЖАК.
Кызыл хоорай, № 417 УХ-1 2003 чылдың ноябрь 27.

Тыва Республиканың пассажирлер транспортунуң дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2003 чылдың октябрь 22-де хүлээп алган

Төлээлекчилер палатазы 2003 чылдың ноябрь 18-те чүүлдүг деп көргөн

I эге.

Ниими чүүлдер

1 чүүл. Бо Хоойлунуң шийтпирлээр айтырылганы
Бо Хоойлу болза Тыва Республикага Россия Федерациязының субъектинин бүрүн эргелеринин деңгелинге пассажирлер транспортунуң ажылдарының эрге-хоойлу талазы-биле үндезиннерин тодарадып турар.

2 чүүл. Кол-кол терминер болгаш билишкннер

Бо Хоойлунуң сорулгаларында даразында кол-кол терминер болгаш билишкннер ажыглаттынып турар:

автобус — пассажирлер аргыштырылганың көрдүгүн (чоллаачыны олудундан аңгыда) сестен эвээш эвес олурар олуттуг автотранспорт чепсек-херексели;

багаж (чүк) — пассажирлер аргыштырыкчызының немелде чөпшээрдиңгеге (багаж квитанциязынга) үндезилеп чедирери, пассажиринин чедер черинге чедиртинер эт-хөрөңгизи;

чоллаачы — автотранспорт чепсек-херекселин башкарып чоруур хуу эргелиг кижжи азы пассажирлер аргыштырыкчызының адындан болгаш ооң даалгазы-биле автомобиль башкарылганының болгаш пассажирлер хандырылгаларының талазы-биле хүлээлгелер онааттынган кижжи;

диспетчер пунктузу — рейстеринин бүрүткелин боттандырап болгаш чоллаачыларын орукка ал чоруур хуудустарын база үчет хуудустарын контролдаарынга хереклеттинер бажың-балгат;

пассажирлер аргыштырылганының чагыкчызы — күрүне эрге-чагырганының тус чер бот-башкарылганының органы азы оларның төлээлеткени бүрүн эргелиг юридиктиг эргелиг кижжи, пассажирлер аргыштырыкчызы-биле пассажирлер аргыштыры-биле керээ азы күрүнениң (муниципалитеттин) керээзин чарып алган кижжи;

пассажир — доктааттынган хевиринин орук чоруунуң документизи бар азы хоойлужудулга-биле көрдүгүн өске хевирге пассажирлер аргыштырылганының керээзин чарган, транспорт чепсек-херекселинде орап чоллаачыдан аңгы кижжи;

пассажирлер транспорту — пассажирлер аргыштырылганы хандыраынга көрдүгүн материалдыг (транспорт чепсек-херекселдеринин, бажың-

балгаттарын, улуг тудуларын, дериг-херекселдеринин болгаш оон-даа өске ыңдыг чүүлдеринин) саң-хөөнү, күш-ажылдың болгаш органиастыг курлавырларын системасы;

пассажирлер аргыштырылганы — Россия Федерациязының хамааты хоойлужудулганында көрдүгүн езугаар пассажирлерни чоруур черинден чедер черинге аргыштырылга керээзинге үндезилеп, транспорттуг чепсек-херекселдерни ажыглап тургаш чедирери; пассажирлер аргыштырыкчызы (автобустуң, таксомоторнуң ээзи) — бодунуң өңчүзүнде пассажирлер аргыштырап транспорттуг, Россия Федерациязының хамааты хоойлужудулганының көрдүгүн-биле пассажирлер аргыштырылганының талазы-биле керээ езугаар хүлээлгелер күсөдирин бодунга хүлээп алган болгаш пассажирлер аргыштырылганының талазы-биле ажыл-чорудулга боттандырап тускай чөпшээрдиңгелиг (лицензиялыг) юридиктиг эргелиг азы хуу эргелиг кижжи;

хөй-ниити ажыгалының транспорту-биле аргыштырылга — Тыва Республикага күрүнениң эрге-чагырга органы азы тус чер бот-башкарылга органы-биле чардынган керээге (контрактыга) болгаш күштүг болуп турар эрге-хоойлу актыларынга үндүрүп бергени чөпшээрдиңгеге (лицензияга) үндезилеп, пассажирлер аргыштырыкчызының боттандырып турары аргыштырылга;

маршрут — тодаргай чурттакчылыг черлер аразында транспорт чепсек-херекселинин ыңай-бээр чорууру болгаш чогуур деңгелге дериттинген чагыкчының доктаадып тургусканы эртер оруу; доктаамал маршрут — расписание езугаар доктааттынган азы транспорт чепсек-херекселинин шимчээшкннеринин аразында хемчээли доктаамал билдингир кылдыр тодарадынып тургустунган маршрут. Оон өске маршруттар доктаамал эвес маршруттарга хамааржыр;

хоорайның маршруду — хоорайның доктааттынган кызыгаарының девискээринде чедер черлер аразында маршрут;

хоорай чанының маршруду — хоорайның доктааттынган кызыгаарының девискээринде чедер черлер аразында турар азы хоорайның доктааттынган девискээринден аңгы черде турар өске

чурттакчылыг черге чедир чок болза, 50 километр хемчээлге чедир турар өске чурттакчылыг черге чедир маршрут;

хоорай аразының маршруду — эртер оруунуң хемчээли 50 километрден ырак черде турар хоорайлар аразында болгаш чурттакчылыг черлер аразында маршрут; суур маршруду — эгезинде үнер азы төңчүзүнде чедер чери көдөө (суур) чер болуп турар, хоорай чоогунун азы хоорайлар аразының маршруду;

регионар аразының маршруду — Россия Федерациязының аңгы-аңгы субъектилеринин девискээринде турар чедер черлер аразында маршрут; чурттар аразында маршрут — Россия Федерациязының девискээринде турар чедер черлер аразында болгаш Россия Федерациязының девискээринден дашкаар турар чедер черлер аразында маршрут;

организааттынган аргыштырылгалар — пассажирлерни олуртуунуң болгаш дүжүреринин пунктулары, графиктери болгаш расписаниези, маршруттары база Россия Федерациязының күштүг болуп турар хоойлужудулганыга дүүштүр пассажирлер аргыштырылганының өске-даа негелде-байдалдарының күсөдиринге ажылдап кылдынган аргыштырылгалар;

организааттынган аргыштырылгалар даразында хевирлериг болур:

күрүнениң азы муниципалитеттин чагылларының талазы-биле аргыштырылгалар;

доктаамал маршруттар талазы-биле коммерциялыг аргыштырылгалар; таксомоторлуг аргыштырылгалар.

Чагыс езугаар аргыштырылгалар — аңгы чагыс езугаар азы күсөдиринин чуруму керээнин негелде байдалы-биле тодарадырап чагыс удааның аргыштырылгалары;

күрүнениң азы муниципалитеттин чагылларының талазы-биле аргыштырылгалар — бир эвес аргыштырылгалар тарифтерни таарыштырганы-биле болгаш пассажирлеринин аргыштылганы эвээш болганы-биле база пассажирлеринин чамдык бөлүктеринге чиигелдеги тарифтер-биле азы халас аргыжар эргелер тывысканы-биле пассажирлер аргыштыраы орулга чок апарганда, пассажирлер аргыштырылгаларының чедир төлеттинмейн турар орулгаларын чедир эгидип турар күрүнениң чогуур эрге-чагырга органнының азы тус чер бот-башкарылга органнының эгелекчи саналы-биле организааттынган аргыштырылгалар;

кадыкшылынга болгаш эт-хөрөңгизинге чедиртинген хора долу хемчээлге катап эгиттинер.

2. Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле хоойлужудулганы хажытканының түңнелинде хамаатыларының кадыкшылынга болгаш эт-хөрөңгизинге чедиртинген хораны катап эгидеринин хемчээли хоойлужудулгага дүүштүр тодарадыныр.

73 чүүл. Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле хоойлужудулганы хажытканына боттандырып турар кижилеринин ажыл-чорудулганы кызыгаарларының, түр үеде соксадырының болгаш шуут соксадырының дугайында негелделер

Долгандыр турар хүрээлел камгалалының талазы-биле хоойлужудулганы хажытканына боттандырып турар кижилеринин ажыл-чорудулганы кызыгаарларының, түр үеде соксадырының болгаш шуут соксадырының дугайында негелделер суд азы арбитраж судун дамчыштыр көрдүнер.

XV эге. Түңнел чүүлдер

“Долгандыр турар бойдус хүрээлел камгалалының дугайында” Тыва Республиканың Хоойлузуна немелделер кириер дугайында” Тыва Республиканың 1995 чылдың декабрь 21-де № 458 Хоойлузу;

“Долгандыр турар бойдус хүрээлел камгалалының дугайында” Тыва Республиканың Хоойлузуна немелделер кириер дугайында” Тыва Республиканың 2001 чылдың март 30-де № 1011 Хоойлузу.

4 чүүл. Транспорт организацияларының өнчүзүүнү хевирлери болгаш организациястыг эрге-хоойлу хевирлери

Транспорт организациялары (оларның өнчү-хөренгизи) Россия Федерациязының хоойлужудулгазының чөпшээрел турары өнчүзүүнү кандыг-даа хевиринге

туруп болур болгаш кандыг-даа организациястыг эрге-хоойлу хевирлеринге күштүг болуп кирип болур.

Транспорт организацияларының өнчү-хөренгизи болгаш организациястыг эрге-хоойлу талазы-биле эргелерин ажыг-лаарын кызыгаарлаарын болдурбас.

II эге.

Пассажи́рлер транспортун башкараы

5 чүүл. Күрүнениң эрге-чагырга органнарының болгаш тус чер бот-башкарылга органнарының бүрүн эргелери

Тыва Республиканың күрүнениң эрге-чагырга органнарының болгаш тус чер бот-башкарылга органнарының чурттакчы чонга транспорт хандырылганын организациястыгының талазы-биле бүрүн эргелери дараазында хевирлерге хувааттынар:

хоорайлар, регионнар болгаш чурттар аразының маршруттарының талазы-биле пассажирлерниң болгаш багажтын (чүктүн) аргыштырылганын, таксилерден эгелээш организациястыгы Тыва Республиканың Чазаның эргезинге хамааржыр;

хоорайның, хоорай чоогунуң, көдээ суурларның болгаш кожуун иштиниң маршруттарының талазы-биле пассажирлерниң болгаш багажтын (чүктүн) аргыштырылганын организациястыгы тус чер бот-башкарылга органнарының эргезинге хамааржыр.

Пассажирлер транспортунуң талазы-биле Тыва Республиканың күрүнениң эрге-чагырга органнарының бүрүн эргелери талаарның дугурушканы-биле чамдык кези азы бүрүнү-биле хоойлунуң доктаадып тургусканын чурум езугаар тус чер бот-башкарылга органнарынга шилчирткен бооп болур.

Пассажирлер транспортунуң маршруттары Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарының азы тус чер бот-башкарылга органнарының чөпшээрели-биле, оларның бүрүн эргелеринге дүүштүр ажыттынар болгаш хагынар. Маршруттары ажыдар чуруму пассажирлер аргыштырылганын организациястыгының күштүг болуп турар дүрүмнери болгаш Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарының азы чогуур тус чер бот-башкарылга органнарының үндүрүп турары нормативтиг эрге-хоойлу актылары база дүрүмнери-биле чурум-чуттунар.

Транспорт хандырылганының күштүг болуп турар стандарттарына болгаш нормативтеринге үндөзилеп чагыкчы аргыштырылга хандырылганын транспорт чепсек-херекселдеринин эргежок чугула санын болгаш маршрут бүрүнүң параметрин болгаш транспорт хандырылганының шынар талазы-биле өске-даа көргүзүлгелерин тодарадыр.

Пассажирлерниң организациястыгына аргыштырылганын аргыштырылгаларның чагыкчызының болгаш пассажирлер аргыштырыкчызының аразында чарып алган керээлеринге үндөзилеттинип боттаныр.

Доктаамал маршруттарының талазы-биле транспорт чепсек-херекселдеринин шимчээшкениниң расписаниези аргыштырылганын организациястыгы-биле бадылаттынар. Пассажирлер аргыштырыкчызы чүгле организациястыгы-биле дугурушканының соонда шимчээшкениниң расписаниезин ескерттип болур.

Күрүнениң эрге-чагырга органнары болгаш тус чер бот-башкарылга органнары пассажирлер аргыштырылганын хөй-ниити транспорту-биле аргыштырар ужурлуг транспорт организацияларының даңзызын доктааттынар чурум езугаар чарлаар, парлаар.

6 чүүл. Пассажирлер транспортун башкараының талазы-биле Тыва Республиканың Чазаның бүрүн эргелери

Тыва Республиканың Чазаның Тыва Республиканың девискээринге транспорт политиказын хевирлеп тургузар база боттандырат;

пассажирлер транспортун сайзырадырының программаларын (телевилелдерин) ажылдап кылыр болгаш боттандырат;

чурттакчы чоннун транспорт талазы-биле хандырылганын транспорт организацияларының керээ дугурушталары-биле хаара тутпушаан, бодунуң эргезинде турар.

пассажирлер аргыштырылганының организациястыгының болгаш чагыкчының хүлээлгелерин күүседир;

бодунуң бүрүн эргелеринге дүүштүр пассажирлер аргыштырылганының дүрүмүн доктаадып тургузар;

пассажирлер транспортун чаартырының болгаш сайзырадырының улуг

капитал үндүрер телевилелдерин, инвестициялар, транспорт бүдүрүлгелерин республиканың күсели-биле тургузар;

пассажирлер транспортунуң адырынга хамаарышкан хоойлуларның болгаш эрге-хоойлу талазы-биле өске-даа нормативтиг актыларның күүселдезин, пассажирлер транспортунуң ажылын контролдаар, пассажирлер транспортунга айыыл чок чорукту хандырат;

Тыва Республиканың девискээринге транспорт политиказын боттандырат талазы-биле тус чер бот-башкарылга органнарының ажыл-чорудулганын дүүштүрер, харылзаштырат;

пассажирлер аргыштырылганының айтырылганының талазы-биле күрүне эрге-чагырганының федералдыг органнары-биле, регионнар болгаш чурттар аразының организациялары-биле удурдидер харылзаштырат;

хоорайның болгаш хоорай чоогунуң аргыжылгаларына хөй-ниити транспортунуң бүгү хевирлеринге пассажирлер аргыштырылганының болгаш багажтын (тарифтеринин) өртктеринин таарыштырылганын күрүне боттандырат кылдыр тургузар;

хоорайлар болгаш регионнар аразының маршруттарының талазы-биле пассажирлер аргыштырылганының тарифтерин дугуржуп таарыштырат;

(Россия Федерациязының девискээринге) регионнар аразының маршруттарының талазы-биле автомобиль транспортунга, таксилерден эгелээш пассажирлер болгаш багаж аргыштырылганының тарифтеринин болгаш немелде телевилелеринин таарыштырылганын күрүне кирер кылдыр тургузар;

хоорайлар аразының аргыштырылгаларына амы-хууда албан камгада дылга дугайында негелделерин сагыттынып турарының контролон боттандырат;

орук шимчээшкениниң айыыл чок чоруунуң кол-кол принциптеринин күүселдезин хандырат сорулга-биле транспорт чепсек-херекселдеринин ажыгалын лицензия карточкаларның күжүн түр үеде доктаадыр арга-биле база ол ышкаш тускай бүрүн эргелиг органнар-биле күүсеттинип турар хоойлужудулгада көрдүнгөн өске-даа кылдынылгалар-биле дараазында таварылгаларда соксадыр:

1) орук шимчээшкениниң айыыл чок чоруунга дүшкүрлүг байдал тургузуп турар негелделерни хажытканы (чолаачы алкоголь азы наркотик-биле эзирээн байдалга турда);

2) транспорт чепсек-херекселдеринде ажыг-лаары хорулгуг үрелишкенин барда;

пассажирлер аргыштырылганын организациястыгының талазы-биле Россия Федерациязының болгаш Тыва Республиканың хоойлужудулгазында көрдүнгөн өске-даа бүрүн эргелерин боттандырат.

Федералдыг болгаш республика чергелиг күрүнениң эрге-чагырга органнарының аразында пассажирлер транспортун башкараар талазы-биле бүрүн эргелеринин аңгылаашкыны федералдыг хоойлужудулгага болгаш аңаа дүүштүр чардыңан керээлерге үндөзилеттинип боттаныр.

7 чүүл. Тус чер бот-башкарылга органнарының хүлээлгелери

Тус чер бот-башкарылга органнары: чогуур муниципалитет тургузуунуң акша-хөренгизинин күсели-биле транспорт бүдүрүлгелерин тургузар;

чогуур муниципалитет тургузуунга пассажирлер транспортун сайзырадырының программаларын ажылдап кылыр болгаш боттандырат;

чогуур муниципалитет тургузуунуң девискээринге пассажирлер аргыштырылганының организациястыгының болгаш чагыкчызының хүлээлгелерин керээлерге үндөзилеп, чонну транспорт хандырылганының талазы-биле бүрткөттинген болгаш күштүг болуп турар хуу эргелиг кижилерни база организацияларын, бүдүрүлгелерни хаара тутпушаан күүседир;

пассажирлер аргыштырылганының дүрүмүн бүрүн эргелеринге дүүштүр доктаадып тургузар;

муниципалитет тургузуунуң девискээринге пассажирлер аргыштырылга-

зының айыыл чок чоруун хандырат; диспетчерлер пунктуларын тургузар; Россия Федерациязының болгаш Тыва

Республиканың хоойлужудулгаларына дүүштүр өске-даа бүрүн эргелерин боттандырат.

III эге.

Пассажи́рлер аргыштырылганын организациястыгының чуруму

8 чүүл. Пассажирлер аргыштырылганын хөй-ниити ажыгалының транспорту-биле организациястыгының чуруму

Күрүнениң (муниципалитеттин) чагыкчының талазы-биле хөй-ниити ажыгалының транспортун чурттакчы чонну аргыштырылганын негелдезин күрүнениң эрге-чагырга органнары болгаш тус чер бот-башкарылга органнары боттарының бүрүн эргелеринин деңгелинге доктаадып тодарадыр.

Хөй-ниити ажыгалының транспорту-биле пассажирлер аргыштырылганын организациястыгы чогуур бюджеттеринин акша-хөренгизинин күсели-биле саң-хөө талазы хандырылган күрүнениң (муниципалитеттин) чагыгларын тургузар болгаш кирир арга-биле боттаныр.

Пассажирлер аргыштырылганын хөй-ниити транспорту чыгыгы-биле хандырылган бар саналдарны өөренип көрүп тургаш, доктаамал маршруттар болгаш маршруттуг таксилер талазы-биле коммерциялыг аргыштырылгаларга чоннун херекселдерин күрүнениң эрге-чагырга органнары болгаш тус чер бот-башкарылга органнары доктаадып тодарадыр.

9 чүүл. Пассажирлер транспорту-биле аргыштырылгаларга күрүнениң (муниципалитеттин) чагыгларын кирирениң чуруму

Пассажирлер транспорту-биле аргыштырылгаларга күрүнениң (муниципалитеттин) чагыглары Россия Федерациязының негелде кодекзинге дүүштүр конкурска үндөзилеттинип киритинер. Конкурс комиссиязы күрүне эрге-чагырганың азы тус чер бот-башкарылганын чогуур органы-биле ыяп-ла хөй-ниитини кириштиргени-биле тургустунар.

Конкурстуң тиелекчизи-биле күрүнениң (муниципалитеттин) керээзи чардыңар.

10 чүүл. Доктаамал маршруттар талазы-биле коммерциялыг аргыштырылгаларны организациястыгы

Доктаамал маршруттар болгаш маршруттуг таксилер талазы-биле коммерциялыг аргыштырылгаларны организациястыгы Россия Федерациязының негелде кодекзинге дүүштүр конкурстарны организациястап тургаш, адаттырган аргыштырылгаларны боттандырат.

Доктаамал маршруттар маршруттуг таксилер талазы-биле коммерциялыг аргыштырылгаларны боттандыраарына конкурсту эрттиргеш, ооң тиелекчизи-биле керээни чарар.

Конкурс комиссиязының составы болгаш конкурстуң тиелекчизи-биле чарар керээни хевир күрүнениң эрге-чагырга органы азы тус чер бот-башкарылга органы-биле оларның бүрүн эргелеринге дүүштүр бадылаттынар.

11 чүүл. Конкурстуң сорулгалары

Хоорайның, хоорай чоогунуң, хоорайлар аразының маршруттарына пассажирлер аргыштырылганын боттандырат эрге дээш мөөрейлер пассажирлер аргыштырылганын айыыл чок чоруун шынгызы-биле хандырып турар пассажирлер аргыштырыкчыларын шилип алырынга база ол ышкаш бүдүрүлгелерге болгаш хуу сайгарлыкчылар аразына транспорт корум-чурумун быжыглаар, пассажирлер аргыштырылганының талазы-биле Тыва Республиканың чурттакчы чонунуң негелдезин хандырат, пассажирлер хандырылганының шынарын болгаш культуразын бедидер сорулга-биле эртип турар.

Пассажирлер аргыштырыкчыларын конкурстуң үндөзинге хаара тудуп турар маршруттарының сан-даңзызы Тыва Республиканың Чазаның азы тус чер бот-башкарылга органнары-биле доктааттынып тургустунар.

Сан-даңзыже кирбээн маршруттарының хандырылганы дугуржулгалыг керээ езугаар боттаныр.

12 чүүл. Конкурстуң негелделери Хоорайның, хоорай чоогунуң, хоорайлар аразының автобустарының график езугаар шимчээшкениниң талазы-биле тодаргай негелделерин маршруттар конкурска салдынар.

Маршруттары чагыкчы ажылдап кылыр. Ынчаарда маршруттуң чорууру, маршруттуң хемчээли, маршрутта

автобус доктаар черлер, шимчээшкениниң графиги болгаш өске-даа эргежок чугула негелде-байдалдары албан айыттынар. Доктаамал маршруттары хандырылганын талазы-биле өнчүзүүнү бүгү хевиринин пассажирлер аргыштырыкчыларын ажыл-чорудулганын шупту дең, демей негелделеринге үндөзилеп конкурска кириштирер.

13 чүүл. Конкурстарның организациястыгы

Хоорайның, хоорай чоогунуң, хоорайлар аразының пассажирлер аргыштырылганының маршруттарына мөөрейлерни чагыкчы болгаш Тыва Республиканың Чазаның Даргазының азы муниципалитет тургузулгаларының удурткучуларының (чагырга даргаларының) бадылааны конкурс комиссиязы организациястаар.

Россияның транспорт инспекциязының Тыва Республикада салбырының, Тыва Республикада Иштики херектер яамызының Орук шимчээшкениниң айыыл чок чоруунуң күрүне инспекциязының эргелелиниң төлээлери комиссияның составына алын керер.

Муниципалитет тургузулгаларына конкурстар эрттирет тура, Тыва Республиканың Чазаның азы маршруттуг пассажирлер аргыштырылганын чагыкчы аай чагыкчының хүлээлгезин күсөдип, конкурсту эрттиренин негелде-байдалдарын болгаш чурумун контролдап турар органың төлээлери кириштирер албан.

14 чүүл. Конкурсту эрттирениң хуусаалары

Хоорайның, хоорай чоогунуң, хоорайлар аразының пассажирлер аргыштырылганының маршруттарына пассажирлер аргыштырылганын боттандыраарына конкурс чылда чагыстан эвээш эвес катап, а эргежок чугула апарган таварылгада комиссия кижигүннеринин шийтири-биле эрттирет.

Конкурсту эрттирет хүнге чедир бир ай бурунгаар ооң организациястыгы массалыг информация чепсектеринге конкурстуң негелде-байдалдарының дугайында болгаш эрттирет черинин база хүнүнүң дугайында медээлерни дыннадыр.

Төлээлеттирген органнарга юридиктиг болгаш хуу эргелиг кижилер конкурска киржири-биле билдиришкенин аңаа кошкан документалары-биле кады (№ 1 капсырылга) конкурсту эрттирет хүнүнге чедир он хонуктан орайтатпайн кирер.

15 чүүл. Конкурсту эрттирет чуруму

Конкурска киржири-биле кирипкен документалары сайгарылганын конкурс киржикчилери олуржуп турда, конкурс комиссиязының кижигүннери доктаатынган хүнде чорудар.

Конкурс комиссиязының ажылын ооң даргазы башкараар, а ооң чок турган үезинде — оралакчызы удуртуп эрттирет.

Комиссия конкурс киржикчилеринин аргыштырылганын боттандыраарының дугайында дындадылгаларын дыннаар, киртинген документаларын сайгарып көөр.

Сан-даңзызының көргүзүлгелеринге дүүштүр (№2 капсырылга) конкурс балл системазы-биле үнелеттирет.

Конкурстуң үнелдери-биле комиссия тиелекчилерин дугайында шийтирени хүлээп алыр. Керээлер (дугуржулгалар) чарып турда, өскелерге деңгээрге, хөй түнүг балл алган конкурс киржикчизи артык эргелиг болур. Кажан баллар деңгези берген таварылгада, комиссия автобустуң (таксомоторнун) техниктиг байдалына хамааржыр балдары улуг (хөй) конкурс киржикчизинге тиелекчизи бээр. Комиссия кижигүннеринин ниити санындан үштүң ийи кезинден эвээш эвези бар турда, конкурс киржикчизи чок-даа болза, ажык бадылаашкындар аргазы-биле шийтир хүлээп алдынар.

Комиссияның шийтири протоколга бижиттирет, комиссия кижигүннери болгаш комиссияның даргазы холунуң үжүүн протоколга салыр. Шийтир үш хонук хуусаа дугузунда конкурс киржикчизинге четкен турар. Конкурстуң тиелекчизинге аргыштырылгалар боттандыраарына эргежок чугула (маршрутуң паспорту, схемазы дээш оон-даа өске) документаларын үндүрүп бээр.

Маршруттарга пассажирлер аргыштырылганын керээ (дугуржулга) чокка

боттандылары, керээде (дугуржулгада) айыттынмаан ындыг маршруттарга пассажирлер аргыштырылганын чорудары хоруглут.

Маршруттарга пассажирлер аргыштырар ажил-чорудулганы соксатканда азы пассажирлер аргыштырылганын ойталаанда, конкурстун негелделеринге дүүштүр конкурс киржикчизи ол дугайын комиссияга дыннадыр хүлээлгелиг.

Конкурстун эрттирериниң болгаш түннелин үндүрериниң чурумунун дугайында маргылдаалыг айтырыглар тургустунуп келген таварылгада конкурс киржикчизи судка айтырыг тургузар эргелиг.

16 чүүл. Пассажирлер аргыштырылганын чорударының чуруму

Маршруттарга аргыштырылгалар боттандыра эрге дээш керээни (дугуржулганы) чарганының соонда аргыштырыкчылар оон күүселдезин чорудуп эгелээр.

Күрүнениң (муниципалитеттин) чагынын азы конкурстун доктаадып тургусканы негелде-байдалдары сагывышаан аргыштырылгаларның күүселдезин боттандыра

Пассажирлер аргыштырылганын боттандырып тура, бо Хоойлунун доктаадып тургусканы негелделерни күүседир албан болур.

Күүсеттинген ажилдын учедун демдегелеп чорудары-биле чолаачыларның орукка ап чоруур хуудузунга дараазында демделелдерни:

төнчү пунктуга (автобус доктаар черге) чедип келген үезин айытпышаан, күүсеттинген рейстерниң ниити түнүн; рейс бүрүзүнүн үезинде саттынган билеттерниң ниити түнүн айтыр.

Квартал дургузунда күүсеттинген транспорт ажилының учедун хандыраарына пассажирлер аргыштырыкчылары дараазында кварталдын бир дугаар айының 10-нун хүнүнге чедир чагыкчыга дараазында көргүзүлгелерин шынзылганы кириер:

- күүсеттинген рейстерниң түнү;
- аргыштыртынган пассажирлерниң саны;

— кирген орулгаларның түнү.

Хоойлуда көрдүнгөн таварылгаларда маршруттуг автобустарга хамаатыларның чамдык бөлүктери орукка чигелделиг чоруур эргезин ажылгаар.

Кондуктор чок автобустарга пасса-

жирлер орук өртээниң телевинин автобус доктаар черлерге автобус шимчеп чоруунун мурнунда чолаачыга төлээр. Санажылгаларыңың чаңгыс аай хевирниң билет продукциязы-биле чорудар.

17 чүүл. Пассажирлер аргыштырылганының организакчызының хүлээлгелери

Пассажирлер аргыштырылганының организакчызы болза:

чурттакчы чоннун пассажирлер аргыштырылганының талазы-биле хереглелдерин доктаамал өөренип көөр; доктааттынган чурум езугаар чаа маршруттарны ажыдар, бар, ажылдап турар маршруттарның ажил-чорудулганын соксадыр;

доктаамал маршруттар талазы-биле транспорт чепсек-херекселениң шимчээшкениниң расписаниезин бадылаар;

пассажирлер аргыштырылганын боттандыраарына конкурстарны организастаар;

коммерциялыг болгаш маршруттуг таксилерге аргыштырылгаларга транспорт чепсек-херекселениң расписаниезин, графигин болгаш маршруттарын бадыладыр;

пассажирлер транспортунун хереглелчилериниң даңзызын, шимчеп турар составының шимчээшкениниң расписаниезин болгаш транспорт хандырылганының хереглелчилеринге өске-даа эргежок чугула медээлерни чарлап дыннадыр, массалыг информация чепсектеринге парладыр;

маршруттарга аргыштырыкчыларның ажилының харылзаштырылганын боттандыра;

пассажирлер хандырылганының талазы-биле оларның хомудалдарын болгаш саналдарын хүлээп алып болгаш өөренип көөр;

хоойлуларны, дүрүмнерни, стандарттарны, нормативтерни болгаш керээ езугаар харылаар ужурулг хүлээлгелерни аргыштырыкчыларның күүседип турарының контролон хандыра;

транспорт чепсек-херекселениң шимчээшкениниң үзүктелишкин чок болурун хандыра;

хөй-ниити ажылалының пассажирлер аргыштырылганына күүсеттинген чагыларны акшаландыра.

IV эге.

Аргыштырыкчыларның болгаш пассажирлерниң эргелери база хүлээлгелери

18 чүүл. Аргыштырыкчының эргелери болгаш хүлээлгелери

Федералдыг хоойлужудулгага дүүштүр пассажирлер аргыштырыкчызының хүлээлгелери:

пассажирлер аргыштырылганын болгаш ажилын хандыра маршруттарны ажылгаарына лицензияны доктааттынган чурум езугаар алып болгаш лицензияның негелде-байдалын шынчы сагыр;

Россия Федерациязының болгаш Тыва Республиканың болгаш тус чер бот-башкарылга органнарының нормативтиг эрге-хоойлу актыларына, чардын керээлерниң негелде-байдалдарына дүүштүр пассажирлер аргыштырылганын күүседир;

күштүг болуп турар хоойлужудулгага дүүштүр автотранспорт хереглелчилерниң хандырылганы кылдыр пассажирлерниң эргелерин хажык чокка сагырын хандыра;

“Транспорт чепсек-херекселениң эелериниң хамааты харысалганының албан камгаладылганын дугайында” Федералдыг хоойлунун, пассажирлерниң амы тынының болгаш кадкышының камгаладылганын дугайында хоойлужудулганың негелделерин күүседир;

пассажирлер аргыштырылганын хандырып турар объектилерни контролдаарына баштаар чер органнарының төлээлериниң кандыг-даа шаптараазын чокка эртерин хандыра болгаш аргыштырылганын организастакчызына пассажирлер аргыштырылганын организастаарына херек медээ-дыннадылганын кириер;

чогуур үезинде күрүнениң эрге-чагырга органнарына (оон иштинде статистика органнарына) пассажирлер транспортунун талазы-биле доктааттынган отчетту кириер;

контроль-хыналда органнарының бижимел айтышкынын доктааттынып тургустунган хуусааларында күүседир;

транспорт чепсек-херекселениң техниктиг хандырылганын доктааттынып тургустунганы нормативтерин сагыр, доктааттынган чурум езугаар техниктиг

хандырылга эрттирилгезин бүрүткээр; пассажирлерниң хомудалдарын хүлээр алып болгаш доктааттынган хуусааларында сайгарып көөр;

айыттынган ачы-дуза чедирилгелеринге дүгжүп турарына хамаарыштыры ыяап-ла турар документизиниң, лицензияның эезиниң, контролдап турар органнарының телефоннарының дугаарларының дугайында пассажирлерге медээлеп дыннадыр.

Пассажирлер аргыштырылганын боттандыраарына чорудуп турар ачы-дуза чедирилгезиниң үезинде бодунун ажил-чорудулганы база чедир кылбаан чүүлдери дээш, оон аңгыда бодунун ажилдакчыларының ажил-чорудулганы база чедир кылбаан чүүлдери болгаш өске-даа хуу эргелиг болгаш юридиктиг эргелиг кижилер дээш, каян ол кижилерниң айыттынган пассажирлер аргыштырылганы-биле холбаштыр оларга наааттынган хүлээлгелериниң деннелинге ажил-чорудулга кылып тургаш чедир көрбөөн чүүлдери дээш аргыштырыкчы харысалгалыг болур.

Аргыштырыкчының эргелери: пассажирлер аргыштырылганын боттандыраарына эрттиртинип турар конкурстарга киржир;

ажылын хандырып турары маршруттарының талазы-биле эргежок чугула документацияны болгаш пассажирлер аргыштырылганын шынарлыг база шын организастаарына хамаарышкан негелделерни аргыштырылганын организастакчызына тургузар;

аргыштырылгаларга чагыг кириген кижилерден транспорт чепсек-херекселениң ачы-дузанын алганы дээш телевинин үезинде чорударын, транспорт чепсек-херекселени ажылгаарына дотааттынып тургустунган дүрүмнерни сагырын негээр;

пассажирлерден боттарының хүлээлгелерин күүседирин негээр.

19 чүүл. Пассажирлерниң эргелери болгаш хүлээлгелери

Пассажирлерниң эргелери болгаш хүлээлгелери федералдыг хоойлулар болгаш Россия Федерациязының күрү-

незиниң эрге-чагырга органнарының эрге-хоойлу талазы-биле өске-даа нормативтиг актылары-биле тургустунар.

Федералдыг хоойлужудулгага дүүштүр пассажирниң эргелери:

пассажирлер болгаш багаж аргыштырылганын доктааттынып тургустунган дүрүмнерни сагырын аргыштырыкчыдан негээр;

пассажирлер аргыштырылганын боттандырып турар транспорт чепсек-херекселениң шимчээшкениниң дугайында медээни кандыг-даа шаптараазын чокка билип алыр;

аргыштырыкчының буруузу-биле оон кадкышына, хуу эт-севинге болгаш чүгүнге (багажына) хора чедиртингенде Россия Федерациязының хоойлужудулганын дүүштүр когаралын эгидип алыр; чийк таксомоторлардан аңгы пассажирлер транспортунга күштүг болуп турар хоойлужудулгага дүүштүр чигелделиг орук өртээ-биле чоруур;

бодунун эргелерин камгалаары-биле пассажирлер аргыштырылганының контролон боттандырып турар органнарга, хереглелчилерниң эргелерин камгалаар организациаларга азы судка айтырыг тургузар;

чагыкчыга аргыштырылгаларны экижидериниң талазы-биле санал-оналын кириер.

Федералдыг хоойлужудулгага дүүштүр пассажирниң хүлээлгелери:

аргыштырылгаларның доктааттынып тургустунган дүрүмнерин күүседир;

V эге.

Чолаачының эргелери болгаш хүлээлгелери база транспорт чепсек-херекселениң ниити байдалына салдынган негелделер

20 чүүл. Пассажирлер транспортунун чолаачыларына салдынып турар негелделер

“Орук шимчээшкениниң айыыл чок чоруунун дугайында” Федералдыг хоойлула база өске-даа федералдыг хоойлуларга болгаш нормативтиг эрге-хоойлу актыларына дүүштүр автотранспорт чепсек-херекселери-биле пассажирлер аргыштырылганын дорт боттандырып турар кижилерге хамаарыштыр салдынган негелделер:

20 хардан биче назлыг болгаш, чогоур категорияның автотранспортун башкаарының талазы-биле чолаачының шынзылганын алган чоруур; доктааттынып тургустунган хуусааларда медицина шинчилгезин эрткен дугайында документизин көргүскөн турар;

аргыштырылгаларның тодаргай хевиринге доктааттынып тургустунган квалификациязынга, ажил талазы-биле дуржулганын болгаш өске-даа профессионалдыг негелделерге дүгжүп турар ужурулг.

Автобус чолаачызы кылдыр ажилга бир дугаар хүлээп алдынган, чолаачы ажил-чорудулганын бир чылдан хөй хуусаада ажилдаваан кижилер база ол ышкаш чаа маршрутка, автотранспорт чепсек-херекселениң чаа хевиринге ажилдаары-биле томуйлаттырган автобус чолаачылары автотранспорт чепсек-херекселени башкаарына стажировка эрткениниң соонда ажилдаар эргелиг.

Хоорайлар болгаш чурттар аразында пассажирлер аргыштырылганын боттандырынып турар автобустарны, 16 хар четпез назлыг урулгар аргыштырып турар автобустарны сөөлгү чылдарда автобус чолаачызы болуп ажилдаан үзүткел чок ажил стажы үш чылдан эвээш эвес болуп турар чолаачылар башкаар эргелиг.

21 чүүл. Чолаачыларның стажировказы “Россия Федерациязының күштүг болуп турар хоойлужудулганын дүүштүр чолаачыларны бот-тускайлаң ажилдаарына белеткээр сорулга-биле аргыштырыкчы пассажирлер аргыштырылганын боттандырып турар ажилга чолаачы кылдыр ажилдаар деп турар кижилерниң стажировказының эрттирилгезин хандыра хүлээлгелиг

Стажировка эртериниң хуусаазы болгаш кол утказы, негелделери чолаачының ажил стажында база ындыг ажилга ажил стажының үзүктелишкиниден, транспорт чепсек-херекселениң болгаш маршруттуг хевириниң аайы-биле тодараттынып тургустунар.

Чолаачының стажировказы чолаачының оон соонда бот-тускайлаң ажилдаары пассажирлер аргыштырылганын херек кырында боттандыра транспорт чепсек-херекселениң хевиринге болгаш маршруттарына, чүгле херек кырында күүсеттинер боттуп негелде-байдалдарга чоруттунар. Стажировка аргыштырыкчының бодунун хуу күштери-биле эрттиринер, чок болса пассажирлер аргышты-

орук өртээниң телевинин чогуур үезинде болгаш шын төлээр база доктааттынган хевирниң орук документилерин алыр;

орукка чоруп олура хөй-ниитинин чурумун сагыр;

билет чок чорааны дээш база өртөөн төлөөн чүгүн (багажын) сөөрткени дээш торгаал төлээр.

Торгаалды төлөөн дээш пассажирни билет болгаш чүкк (багаж) өртөөн төлөөринден хостаас.

Орук хөлезинин болгаш чүкк (багаж) өртөөн долузу-биле эвес, шын эвес төлөөн азы чогуур үезинде төлөөн, халас (чигелделиг тариф-биле) чоруур эргезин бадыткап турар документизин көргүспөөн хамааты ол айыттынган транспорт чепсек-херекселениң пассажирлер транспортунун ачы-дузанын хереглелчилериниң эргелерин ажыллап шыдаас.

Пассажирниң автотранспорт чепсек-херекселениң салонунга дараазында чүүлдерни ап чорууру хоруглут:

өртке айыылдыг, частыр, дүргөн кывыгычал, хоранныг, оя чичел (кислота хевирлиг) болгаш хоралыг, багай чыттыг бүдүмелдер;

тускай хавы чок азы орааттынмаан ок адар боолар, шанчар болгаш кезер эт-херекселдер;

автотранспорт чепсек-херекселениң салонун азы пассажирлерниң хуу эт-севин хирлендирип болур эт-херекселдер болгаш идик-хөп аймаа.

рлыганын талазы-биле чолаачыларның стажировказын эрттирер эргелиг (лицензиялыг) шынзылгалыг кижиле керээ чарып алгаш, стажировканы чорудар.

Стажировка төнгениниң соонда, оон пассажирлер аргыштырып ажилдаар транспорт чепсек-херекселениң марказын болгаш маршрутун айтыркан түнелди тургузар, бот-тускайлаң ажилдаарын чолаачыга чөпшээрээ дугайында шынзылганы тыпсыр.

Шынзылга бээринден ойталаашкын тодаргай чылдагаанарга үндезилеттинген турар ужурулг.

22 чүүл. Күш-ажылчы ажил-чорудулганын үезинде чолаачыларның кадкының байдалын контролдаары болгаш дузалап деткири

Россия Федерациязының Кадкы камгалал яамызының доктаадып тургусканы хуусааларында чолаачыларның өй-өйлөп эртер болгаш (ажылче кирип тура) баш удур эртер албан эмчи шинчидилгезиниң эрттирилгезин аргыштырыкчы хандыра.

Чолаачының эмчи шинчидилгезин үезинде эртериниң талазы-биле аргыштырыкчы боду харысалгалыг болур. Чолаачының кадкының аайы-биле чигинчиг байдал тургустунган таварылгада, ону оон мурнунда доктааттынып тургустунган хуусаадан эрте эмчи шинчидилгезин эрттирери-биле чорудар. Пассажирлер аргыштырылганын боттандырып эгелээриниң мурнунда аргыштырыкчы чолаачыларның кадкының талазы-биле контролду организастап хандыра хүлээлгелиг, аарыксап турар болгаш алкоого, наркотик, хоралыг бүдүмелдер-биле эзирөөн байдалдыг кижилерни автотранспорт чепсек-херекселени башкаарын хоругур. Ындыг байдалды болдурбазы-биле Россия Федерациязының Кадкы камгалал яамызының тодардып доктааткан чурумун езугаар чолаачыларга рейс мурнунда болгаш рейс сөөлүндө эмчи көрүлделери организастаттынар.

Эмчи көрүлдезин эрткениниң дугайында чолаачының орукка ап чоруур хуудузунга болгаш борт журналына “рейсче чоруун чөпшээрөөн” деп медицина ажилдакчызының холунун үжүү-биле бадыткаттынган демдеглел кылдынар.

23 чүүл. Чолаачыларның күш-ажылының болгаш дыштанылганын режимин

Чолаачыларның күш-ажыл кылыр болгаш дыштаныр режимин чолаачыларның күш-ажыл кылыр болгаш дыштаныр үелериниң дугайында Дүрүмү-биле болгаш күш-ажыл хоойлужудулганы-биле тодараттынган нормаларына дүүштүр доктааттынып тургустунар. Чолаачыларның ажилының графиги, расписаниези болгаш хоорайның, хоорай чогуунун база хоорайлар аразының аргыжылга маршруттары ол нормаларыны сагыттынып турары-биле тургустунар, чолаачыларның ажилының доктааттынып тургустунган режимини, ажилдаар болгаш дыштаныр үелериниң учедунун контролду организастаттынган турар ужурулг.

Доктааттынып тургустунган нормаларны хажыдарын болдурбас.

24 чүүл. Транспорт чепсек-херекселинге болгаш оларны дериинге көрдүнгөн негелделер Федералдык хоойлуга дүүштүр хоорайның, хоорай чоогунун, хоорайлар аразының пассажирлер аргыштырылгасына Тыва Республиканың Орук шимчээшкининиң айыыл чок чоруунун күрүне инспекциязының эргелелинде бүрүктеттирилген, доктааттынып тургустунган чурум езугаар күрүнеңиң техниктиг көрүлдезин эрткен болгаш чорудар деп турар ажил-чорудулганың адырының талазы-биле доктааттынган хевириниң лицензиялык карточказы бар автотранспорт чепсек-херекселдери ажылдагынар.

Транспорт чепсек-херекселин ажылап тура, транспорт чепсек-херекселин ажылдаарының талазы-биле белеткеп үндүргөн бүдүрүлгө чериниң инструкцияларын сагыры чугула база орук шимчээшкининде киржип турар транспорт чепсек-херекселиниң дерилгези болгаш техниктиг байдалы Россия Федерациязының орук шимчээшкининиң дүрүмнениң негелделеринге дүүшкен турарын хандыра.

Транспорт чепсек-херекселиниң техниктиг хандырылганың болгаш септелгезиниң талазы-биле ажилдар күштүг болуп турар нормативтиг документилер-биле тодараттынып тургустунган хуусааларда болгаш чурум езугаар чоруттунар. Шимчээшкинерни эгелээрин мурнунда транспорт чепсек-херекселдеринге рейс мурнунун техниктиг көрүлдезин эрттирер, ооң дугайында чолаачыларның орукка ап чоруур хуудузунга демдегел кылдынар.

Транспорт чепсек-херекселдерин еске кижилерге ажылдагыттырбас болгаш үрегдеттирбес сорулга-биле оларны кадат-камгалалга алган турар ужурлуг.

Пассажирлер аргыштырылганын

боттандыраарына пассажирлер олуртурунга болгаш дүжүренинге эжиктери солагай талазында кылдынган болгаш доктааттынып тургустунган чурум езугаар күрүнеңиң техниктиг көрүлдезин эртпезин база ол ышкаш чогуур чөпшээрел чокка эде дериттинген автобустарны ажылдаарын болдурбас.

Автобустар даштыкы болгаш иштики дерилгелиг болур ужурлуг.

Автобустун даштыкы дерилгезинге маршруттуң дугаарын болгаш эртер оруунун эге, төнчү база кол-кол пунктулары бижиттинген, мурнуку болгаш кыдыкы, артыкы айтыкчылары кирип турар.

Автобустун иштики дерилгезинге пассажирлер болгаш (чүк) багаж аргыштырылганың дүрүмүндөн үзүндү; маршрутта айыылдыг участоктарының схемасы; маршрутта шимчээшкинерниң графиги азы расписаниези; маршруттуң схемасы; кондукторнун болгаш чолаачының фамилиязын, адын, адазының адын бижээн кезенекчигеш; пассажирлер аргыштырылганың болгаш маршрут чагыкчызының, Россияның транспорт инспекциязының Тыва салбырының, Тыва Республиканың Иштики херектер яамызының Орук шимчээшкининиң айыыл чок чоруунун күрүне инспекциязының эргелелинде, хереглекчилериниң эргелерин камгалаарының талазы-биле комитеттин телефоннарының дугаарлары; чолаачының орукка ап чоруур хуудузу, лицензиялык карточказы, орук өртөөнүн төлевириңиң таблицази; огнетушитель; аптечка; авария болганда автобустун эжиктери ажыттынмай барган таварылгада сонгалар шили бузарына хереглээр маскалар; доктааттынган хевириниң билет продукциязы азы касса хыналдазының машиназы, чулуп чоруй барбазына удур чөлөнгиштер, аварияга таварышкыш доктааганда салыр демчек хамааржыр.

Юридиктиг болгаш хуу эргелиг кижилерин чагыларның талазы-биле пассажирлер аргыштырылгасына болгаш чагыс удаа пассажирлер аргыштырылгасына тарифтер дугуржулгалыг керээлер үндезини-биле доктааттынып тургустунар.

Регионнар аразына пассажирлер аргыштырылгасына тарифтер аргыштырыкчыларның Тыва Республиканың Чазаа-биле азы аңаа бүрүн эргелиг орган-биле дугуржулга езугаар доктааттынып тургустунар.

Хоорайның, хоорай чоогунун, хоорайлар аразының маршруттарына пассажирлер болгаш багаж (чүк) аргыштырылгасына тарифтер Тыва Республиканың Чазаа-биле доктааттынып тургустунар.

31 чүүл. Пассажирлер транспортунга тарифтерни эде көөрүнүң доктаамал үелери болгаш негелделери.

Хөй-ниити ажылгалының транспортунга пассажирлер аргыштырылгасына тарифтерни эде көөрү эргежок чугула апарганда чоруттунар, ынчалза-даа кварталда чагыстан хөй эвес катап кылыр.

Өртектен эскени-биле азы өске чылдагааннар-биле аргыштырылгалардан кирип турар орулгалар пассажирлер транспортунун доктаамал ажылын хандырбайн барганда, ынчан тарифтерни эде көөрүлдези чоруттунар.

Пассажирлерге тарифтерни тодарып тура, күрүнең эрге-чагырга органы-биле азы тус чер бот-башкарылга органы-биле бадылаттынган санажылга тарифтерин хевирлеп тургузарына методика (методиктиг сүмелер) ажылдагынар.

Хөй-ниити ажылгалының транспортунга пассажирлер аргыштырылгасына тарифтер, ону массалыг информация чепсектеринге чарлап дынатканының соонда, он хонук эрткен соонда күштүг болуп кириптер.

32 чүүл. Пассажирлер транспортунга социал чиигелделер

Пассажирлер аргыштырылгасына чурттакчы чонун чамдык бөлүктөрүн чиигелдели тарифтер-биле азы шуут халас чоруунун хандыраары, күрүнең эрге-чагырга органы азы тус чер бот-башкарылга органы боттарының бүрүн эргелериниң деңгелинге хамааттыларга чиигелдели өртектен биле аргыжар документилерни тыпсып берип тургаш, транспорт организацияларына чедир кирбейн турар орулгаларын эгидип бээр арга-биле боттаныр.

33 чүүл. Пассажирлер аргыштырылгасына күрүнең (муниципалитеттин) чагыын акшаландыраары

Күрүнең (муниципалитеттин) чагыының талазы-биле аргыштырыкчының ачы-дузанының төлевири күрүнең (муниципалитеттин) керээзинде тодараттынган негелделеринге дүүштүр боттаныр.

Күрүнең (муниципалитеттин) чагы-биле тарифтерни өскерткени-биле, аргыжып турар пассажирлер санының эвээжээни-биле, пассажирлерниң чамдык бөлүктөрүн чиигеткен тарифтер-биле азы шуут халас аргыжар болганы-биле орулга чок болу берген аргыштырылгалар хандыргынар.

Күрүнең (муниципалитеттин) ниити хемчээли республиканың азы муниципалитет тургузуунун бюджетинде планнаттынган саң-хөө курлавырларының хемчээлинден хамааржыр.

Пассажирлер транспортунун шимчеп турар составын чаартырынга үндүртүнгөн республиканың болгаш муниципалитет тургузуунун бюджетинде баш удур көрдүнгөн акша-хөреңгилер, оларның аргыштырыкчы-биле дугуржулга езугаар күрүне чагыының талазы-биле күүсеттинген ажылының хемчээлин тодарып турда, өөренип көрдүнер. Ындыг негелде-байдалдар-биле айыттынган акша-хөреңгилерге садып алдынганы шимчеп турар состав күрүнең (муниципалитеттин) чагыының төлевириңе аргыштырыкчыга дамчыттынар болгаш аргыштырыкчының хуу өнчүзү болу бээр. Чамдык таварылгаларда айыттынган бюджеттерниң акша-хөреңгизи-биле саттынган шимчеп турар состав, республиканың азы муниципалитеттин өнчүзү болур болгаш күрүнең эрге-чагырга органының азы тус чер бот-башкарылга органының актыларына дүүштүр аргыштырыкчыга түр үеде ажылдаар кылдыр дамчыттынар.

Орулга чок болуп турар маршруттар хандыраарына күрүнең (муниципалитеттин) чагыының өртөө орук документилериниң бүгү хевирлериниң сайгар-

тынганындан кирген орулгаларның нормативиниң болгаш аргыштырыкчының ажылының өртөөнүн аразында ылгалы кылдыр санаттынар.

Орук документилериниң сайгартынганындан кирген орулгаларның нормативи херек кырында аргыжып турар пассажирлер бөлүүн хынап санаар арга-биле азы ооң мурнунда күүсеттинип турган аргыштырылгаларга үндезилеп доктааттынып тургустунар.

Аргыштырыкчының ажылының төлевири бадылаттынган чурум езугаар доктааттынып тургустунган санажылга тарифтерин хевирлеп тургузарының методиказына (методиктиг сүмелеринге) тодараттынып тургустунар.

Санаашкыннарның негелделерин чагыкчы хажыткан таварылгада, аргыштырыкчы күрүнең (муниципалитеттин) чагыының талазы-биле күүсеттинип турган аргыштырылгаларын херек кырында акшаландырышкынның хемчээлинге дүүштүр кызырар эргелиг. Ооң түңгелде хосталган шимчеп турар состав, күрүнең азы муниципалитеттин чагы-биле хандыргынып турган маршруттарга, коммерциялык аргыштырылгалар кылдыр ажылдагынып болур.

34 чүүл. Автомобиль транспортунга орукка чорааны-биле холбашкан чиигелделерни эгидип алыр чуруму

Автомобиль транспортунга чоруунунга чиигелделерни киригенин түңгелде аргыштырыкчыларга тургустунуп келир чарыгдалдарның эгидилгези Тыва Республиканың күрүнең эрге-чагырга органының доктаадып тургустунган чиигелделериниң талазы-биле — республика бюджетинден боттаныр; республиканың кожууннарының болгаш хоорайларын тус чер бот-башкарылга органының доктаадып тургустунган чиигелделериниң талазы-биле муниципалитет тургузууларының бюджеттеринден боттаныр.

Чамдык организацияларның болгаш ведомстволарның ажылдакчыларына автомобиль транспортунга хоорайның болгаш хоорай чоогунун пассажирлер аргыштырылгасына чоруунун талазы-биле чиигелделерни тывысканындан аргыштырыкчыларга тургустунуп келир чарыгдалдарны эгидерин, организациялар болгаш ведомстволар боттарының ажылдакчыларына бир айда чоруур билеттерин садып берип тургаш, чок болза айыттынган билеттерни боду садып алган ажылдакчыларына өртөөн эгидип бээр арга-биле боттандыраары.

Хоорайлар аразында аргыштырылгалар боттандырып турар автобустарга чиигелделер көрдүнгөн организацияларның азы ведомстволарның ажылдакчылары билеттерни ниити үндезинерге тургустунган өртөө-биле садып алыр, а ооң соонда чиигелделер езугаар артыкка төлөөн акшаларын ажылдап турар организациязы азы ведомствозу оларга эгидер.

Чамдык организацияларның болгаш ведомстволарның ажылдакчыларга автомобиль транспортунга чоруунун талазы-биле чиигелделерни тывысканындан тургустунуп келген чарыгдалдарны эгидерин аргыштырыкчының болгаш чогуур организацияның (ведомствонун) аразында керээ-дугуржулга аргазы-биле чорудуп болур.

Чамдык организацияларның болгаш ведомстволарның ажылдакчыларына автомобиль транспортунга чоруунун талазы-биле чиигелделерни тывысканындан тургустунуп келген чарыгдалдарны эгидеринге акша-хөреңги ол организацияларның (ведомстволарның) дезевилелдеринге (сметаларына) баш удур көрдүнгөн турар.

Чурттакчы чонун арткан бөлүктөрүнүн талазы-биле чиигелдели аргыштырылгалар, республика бюджетинде болгаш чогуур муниципалитет тургузууларының бюджеттеринде айыттынган сорулгаларга көрдүнгөн акша-хөреңгиниң хемчээли-биле, тодаргай санныг аргыштырылгаларны организастааны-биле кызыгаарлаттынган турар ужурлуг.

Автомобиль транспортунга чоруунун талазы-биле чиигелделерни тывысканы-биле аргыштырыкчыларга тургустунуп келир чарыгдалдарны эгидеринге көрдүнгөн акша-хөреңги чок болган таварылгада, ындыг чиигелделерни тывыскан органнар чиигелделерни (чаа кириптерин турар чиигелделер талазы-биле — оларның күштүг болуп эгелээринин чогуур хуусаанын тодарып тургузарының дугайында) түр үеде, эргежок чугула акша-хөреңгини тывылгыже чедир соксадыр дугайында шийтирни хүлээп алыр.

VI эге.

Пассажирлер аргыштырылганын таарыштыраары

25 чүүл. Пассажирлер транспортунга лицензия кылыры

Тыва Республиканың пассажирлер транспортунун ажил-чорудулганына лицензия кылыры "Ажил-чорудулганын чамдык хевирлеринге лицензия кылдыргырының дугайында" Федералдык хоойлуга дүүштүр чоруттунар.

26 чүүл. Транспорт чепсек-херекселин чогуур техниктиг байдалын бадыткап турар документилер

Орук шимчээшкининиң айыыл чок чоруун хандыраарына хамааржыр кезээнге техниктиг чепсек-херекселдин техниктиг байдалын болгаш дерилгезин чурумчудуп турар негелделерге техниктиг хандырылга болгаш септелге эрткен транспорт чепсек-херекселдериниң дүгжүп турары күрүнең бүрүн эргелиг төлөөлөттирген органнары-биле, чагыкчылар-биле болгаш пассажирлер аргыштырылганын организастаачылары-биле, транспорт чепсек-херекселиниң дерилгезиниң болгаш техниктиг байдалының чогуур деңгелге дүгжүп турары сервис дептерчигештериниң азы өске-даа документилерниң бары-биле бадыткаттынар.

Транспорт чепсек-херекселдериниң техниктиг байдалының болгаш дерилгезиниң талазы-биле оларның негелделеринге дүгжүп турары дээш, транспорт чепсек-херекселдериниң техниктиг хандырылганын чорударының хуусааларын база чурумун сагыры дээш,

VII эге.

Аргыштырылгалар гээш тарифтер болгаш санаашкыннар

28 чүүл. Пассажирлер транспортунун экономикактиг ажил-чорудулганын организастаарының принциптери

Аргыштырыкчыларның болгаш организацияларның ажылын хандырып турар саң-хөө болгаш экономикактиг ажил-чорудулганы күштүг болуп турар хоойлужулгага дүгжүп турар күрүне таарыштырылгаларының болгаш рынок хамаарылгаларының каттышкан принциптеринге үндезилеттинер.

29 чүүл. Пассажирлер транспортунга тарифтер политиказы

Тыва Республикада пассажирлер транспортунга тарифтер политиказы даразында принциптерге үндезилеттинген болур ужурлуг:

транспорт чепсектериниң техниктиг байдалын болгаш дерилгезин бадыткап турар сервис дептерчигештериниң азы өске-даа документилерниң бары дээш контрольду күрүнеден төлөөлөттирген органнар, чагыкчылар болгаш пассажирлер аргыштырылганын организастаачылары боттандыраары.

27 чүүл. Аргыштырылгаларын үзүктелишкн чок болурун хандыраары

Аргыштырыкчыдан хамаарышпас оруктарның болгаш агаар-бойдус талазы-биле база орук шимчээшкининиң болгаш пассажирлер аргыштырылганын айыыл чок чоруунга таарымча чок байдалдар тургустунуп келген таварылгалардан аңгыда, чагыкчыга (организастаачыга) дынатпайн, маршрутта чарлаттынган рейстерни азы маршруттарның расписаниезин аргыштырыкчы өскерттир эргези чок.

План езугаар болур өскерилгелер азы маршрутта шимчээшкинерни соксадырының дугайында пассажирлерге болгаш аргыштырылгаларның чагыкчызына (организастаачыга) дыннадыр хүлээлгелиг. Пассажирлер аргыштырылганын чагыкчызына (организастаачыга) дыннадыр бижимел хевирге, массалыг информация чепсектеринге чарлап дыннадыр арга-биле, аргыштырылгаларның чагыкчызы-биле (организастаачы-биле) дугурушкан хуусааларда массалыг информация чепсектеринге парлаар арга-биле кылдынар.

VII эге.

Аргыштырылгалар гээш тарифтер болгаш санаашкыннар

ачы-дузаның чурттакчы чонун эвээш хандырылгалыг бөлүүнге чедирилгези таарымчалыг өртектиг болуру; хөй-ниити ажылгалының пассажирлер транспортунун доктаамал ажилдаары.

Күрүнең эрге-чагырга органы болгаш тус черниң бот-башкарылга органы Россия Федерациязының болгаш Тыва Республиканың хоойлужулганына дүүштүр бодунун бүрүн эргелериниң деңгелинге чурттакчы чонун чамдык бөлүктөрүн хөй-ниити транспортунга чиигеткен өртектиг тарифтер-биле азы халас чоруур эргени, аргыштырыкчыларга оларның чидирип турары орулгаларын эгидип берип тургаш, тыпсып бээр.

30 чүүл. Тарифтерни болгаш өртектен таарыштыраары

VIII эге.

Пассаждирлер транспортунун онза байдалдар үезинде ажылы

35 чүүл. Онза байдалдар үезинде пассажирлер транспортунун ажылын организастаары

Онза байдалдар үезинде пассажирлер транспортунун ажылын организастаары тус черниң бот-башкарылга органнарынга азы күштүг болуп турар хоойлужудулгага дүүштүр өске-даа органнарда онааттынар.

Тус чер бот-башкарылга органнары болуп болгу дег онза байдалдыг таварылгалар үезинде пассажирлер транспортунун планын баш удур ажилдап кылыр болгаш бүгү транспорт организацияларынга сан-медээлерни дындадып чедирер, онза айылдыг байдалдар болганда ажыгларынга эрежок чугула курлавырларны тургузар.

Онза байдалдар үезинде пассажирлер транспортунун ажылын организастаарының талазы-биле тус черниң бот-башкарылга органнарының ажил-чорудулгазын күрүнениң эрге-чагырга органнары таарыштырып углап-баштаар. Онза байдалдар үезинде болур ажилдарга белеткел чоруп турда, транспорт организацияларының кылган

чарыгдалдарының орну ыяп-ла чогуур бюджеттерниң акша-хөреңгизиниң күсели-биле албан тургустунар ужурлуг.

36 чүүл. Пассаждирлер транспортунун онза байдалдар үезинде ажылы

Онза байдалдар тургустунуп келген таварылгаларда, транспорт организациялары күрүнениң эрге-чагырга органнарының болгаш тус чер бот-башкарылга органнарының бүгү айтышкыннарын дораан күүседир хүлээлгелиг.

Онза байдалдар тургустунуп келген таварылгаларда, транспорт организациялары боттарының эргезинде турар бүгүле күштерин, аргаларын оларга онааттырган хүлээлгелерни күүседиринге ажыглаар.

Онза байдалдар тургустунуп келген таварылгалар үезинде, үстүнде демделеттинген органнарының айылышкыннарын күүседип тургаш, транспорт организацияларының үндүрген күжүнүң, чарыгдалдарының орну чогуур бюджеттерниң акша-хөреңгизиниң күсели-биле тургустунар.

IX эге.

Түннел чүүлдер.

37 чүүл. Бо Хоойлуну хажытканы дээш харысалга

Пассаждирлер транспортунун ажылынга чурум үрээшкени болдурган пассажирлер транспортунун албан-дужаалдыг кижилери, ажилдакчылары, пассажирлер болгаш өске-даа кижилер бо Хоойлуну хажытканы дээш күштүг болуп турар хоойлужудулгага дүүштүр административтиг азы кеземче херээнге онаажыр.

38 чүүл. Бо Хоойлунуң күштүг болуп эгелээри

Бо Хоойлу ону албан езузу-биле парлаан хүнден күштүг болуп эгелээр.

Бо Хоойлунуң күштүг болуп киргенинге чедир пассажирлер транспортунун ажыл-чорудулгазын таарыштырынга күштүг болуп ажыглаттынып турган, Тыва

Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарының болгаш тус чер бот-башкарылга органнарының нормативтиг эрге-хоойлу актыларының бо Хоойлу-биле чөрүшпейн, карышпайн турар кезии ажыглаттынар.

Бо Хоойлунуң боттарының хандырып турар нормативтиг эрге-хоойлу актыларын Тыва Республиканың Чазан болгаш тус чер бот-башкарылга органнары боттарының бүрүн эргелеринге дүүштүр алды ай хуусааның дургузунда хүлээп алыр.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш. ООРЖАК.

Кызыл хоорай

№ 424 УХ-1

2003 чылдың ноябрь 27.

"Тыва Республиканың пассажирлер транспортунун дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга №1 капсырылга

Тыва Республикага пассажирлер аргыштырар эрге дээш автотранспорт чепсек-херекселдериниң конкурзузунга кииртинип турар мегээлерниң сан-данзызы

1. Конкурса киржир дугайында билдиреешкин.
2. Аңа кожар документилер:
- 2.1 юридиктиг эргелиг кижилерге:
 - бүдүрүлге чериниң (организацияның) Уставы болгаш үндүрүг органнарының учедунда туруп алганының дугайында үндүрүг инспекциязының демделели-биле кады күрүне бүрүткелин эрткенниң дугайында документиниң хоолгазы;
 - коммерциялыг үндезинге пассажирлер аргыштырарынга лицензия;
 - транспорт чепсек-херекселениң техниктиг паспорту;
 - автотранспорт чепсек-херексе-

- линия арендазының керээзи;
- рейс мурнунуң эмчи шинчилгезин эртериниң керээзи;
 - транспорт чепсек-херекселениң күрүнениң техниктиг көрүлдезин эрткенниң дугайында тайылбыр бижжи;
 - рейс мурнунда болгаш рейс соонда техниктиг чепсек-херекселдин көрүлдезин эрттирериниң керээзи;
 - чурттар аразынга аргыштырылгалар үезинде пассажирлерниң хууда албан камгаладылга керээзиниң хоолгазы.
- 2.2. хуу эргелиг кижилерге:
 - үндүрүг органнарының учедунда туруп алганының дугайында үндүрүг

"Аарыгларны вакцина-биле баш бурунгаар эмнээриниң дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер киирер дугайында

Хоойлужудулга палатазы 2003 чылдың декабрь 17-де хүлээп алган
Төлээлекчилер палатазы 2003 чылдың декабрь 24-те чүүлүгү деп көргөн

1 чүүл. 1996 чылдың май 13-те №554 "Аарыгларны вакцина-биле баш бурунгаар эмнээриниң дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга (1996, ноябрь 12, "Тувинская правда") дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 5, 7, 8 чүүлдерге "Тыва Республиканың Кадык камгалал болгаш техниктиг хандырылга яамызы" деп сөстөрни чогуур падежинге "Тыва Республиканың Кадык камгалал яамызы" деп сөстер-биле чогуур падежтеринге солугур; "Күрүнениң санитар-эпидемиологтуг хайгааралының

Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш. ООРЖАК.
Кызыл хоорай № 523 УХ-1 2003 чылдың декабрь 31.

- инспекциязының демделели-биле кады хуу сайгарлыкчы кылдыр күрүне бүрүткелин эрткенниң дугайында шинзылгазының хоолгазы;
- билдиреешкин ээзиниң паспорту;
 - коммерциялыг үндезинге пассажирлер аргыштырарынга стандарт езугаар лицензиязы;
 - бир эвес аргыштырыкчы автобустун чолаачызы болуп турар болза, чолаачы шинзылгазы;
 - транспорт чепсек-херекселениң бүрүткелинниң дугайында шинзылга;
 - эмчи документилери (справказы);
 - чолаачының рейс мурнунда эмчи

- шинчилгезин эртер керээзи;
- транспорт чепсек-херекселениң күрүнениң техниктиг көрүлдезин эрткенниң дугайында тайылбыр бижжи;
 - чолаачы кылдыр өске кижини хөлезилээниниң дугайында керээзи;
 - таксометриң бүрүткектен картазы;
 - оператор-кассирниң ному
 - орулгалар болгаш чарыгдалдар учедунуң журналы;
 - чурттар аразынга аргыштырылгалар үезинде пассажирлерниң хууда албан камгаладылга керээзиниң хоолгазы.

3. Орук өртээниң түнү.

"Тыва Республиканың пассажирлер транспортунун дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга №2 капсырылга

Конкурстун көргүзүтүлгелерин үнелээр демдектерниң сан-данзызы

Баллдарның түнү

1. Транспорт чепсек-херекселени хынап көргениниң актызы 14-ке чедир
- оң иштинде:
 - салоннуң иштики байдалы 2-ге чедир
 - салоннуң даштыкы байдалы 2-ге чедир
 - орук шимчээшкениниң айыыл чок чоруунуң негелделери-биле авария болурга үнер эжиктерниң ажилчын байдалы 2-ге чедир
 - дугуйларының байдалы 2-ге чедир
 - Ажыглаанының хуусаазы:
 - 3 чылга чедир 3-ке чедир
 - 3-тен 6 чылга чедир 2-ге чедир
 - 6-дан 10 чылга чедир 1-ге чедир
2. бүдүрүлге черлери болгаш хуу сайгарлыкчылар-биле орук шимчээшкениниң айыыл чок чоруун хандыраарының талазы-биле негелделериниң күүселдези 36-га чедир
- 2.1. Орук шимчээшкениниң айыыл чок чоруунуң талазы-биле албан-дужаалдыг кижилерниң аттестациязы 5-ке чедир
- 2.2. Орук шимчээшкениниң айыыл чок чоруун хандыраары-биле холбашкан албан-дужаалды ээлеп турар кижилерниң кылыр ажилдарының инструкциязының бары 3-ке чедир
- 2.3. Эртип турар болгаш эрткен чылдарда орук-транспорт чурумунуң байдалы 10-га чедир
- 2.4. Чолаачыларның профессионал билиин база мергежилин бедидериниң талазы-биле программага дүүштүр доктааттынып тургустунган нормаларның негелде байдалдары-биле хандыраары болгаш өөредилгелерин организастаары 8-ке чедир
- 2.5. Чолаачыларның ажилдаар шагының учедун чорудары (чолаачыларның орукка ап чоруур хуудузуң ажыглап турары) 3-ке чедир
- 2.6. Автомобиль чолаачыларының ажилдаар болгаш дыштаныр үезиниң дугайында дүрүмү сагып турары 3-ке чедир
- 2.7. Чолаачыларга үезинде эмчи шинчилгезин эртип алырын болгаш орукче үнериниң мурнунда чолаачыларның контролон хандыраары 3-ке чедир
- 2.8. Транспорт чепсек-херекселениң техниктиг хандырылганы болгаш септелгезин хандыраары 8-ке чедир
- 2.9. Транспорт чепсек-херекселениң орукче үнериниң мурнунда болгаш ажил соонда тургузар черге чедип кээрге контролдуң керек кырында бары 3-ке чедир
3. Лицензия кылдыртырының негелде байдалдарында хажыдышкыннарының чогу 5-ке чедир
4. Административтиг чурум үрээшкениниң дугайында протоколдарның чогу 2-ге чедир
5. Камгаладылга полизиниң, хомудалдар киирер номунуң бары 2-ге чедир
6. Пассаждирлер хандырылганының шынары болгаш культуразы (автобуста ыттыр чугааланыр херекселдин бары) 5-ке чедир
7. Автомобильдин хоразының дугайында талоннуң бары 2-ге чедир

Тыва Республиканың Чазак Даргазының Чарлыгына өскерилгелер киирер дугайында ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗАНЫҢ ДАРГАЗЫНЫҢ ЧАРЛЫЫ

1. Тыва Республиканың Чазаның Даргазының 2004 чылдың январь 16-да № 21, "Чөөн-Хемчик кожуунуң сумулар чарыгаларының даргаларының сонгулдаларын эрттирер дугайында" Чарлыгына дараазында өскерилгелерни киирер: 11 чүүлдүң 2 пунктузунда" деп сөстөрни "6 чүүлдүң 3 пунктузунда" деп сөстер-биле солугур; 1 пунктуда "даргалары" деп сөстүң соонга "чагыргаларының" деп сөстү немээр.

2. Тыва Республиканың Чазаның

Даргазының "Улуг-Хем болгаш Таңды кожууннар сумуларының чагырга даргаларының сонгулдаларын эрттирер дугайында" 2004 чылдың январь 23-те № 23 Чарлыгына:

"11 чүүлдүң 2 пунктузу" деп сөстөрни "6 чүүлдүң 3 пунктузун езугаар" деп сөстер-биле солугур.

1 пунктуда "даргаларының" деп сөске "чагыргалар" деп сөстү киирер.

3. Бо Чарлык ону парлаан хүнден күштүг бооп эгелээр.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш. ООРЖАК.
Кызыл хоорай 2004 чылдың февраль 11 № 39.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазан. Кол редактор Артур ХЕРТЕК.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор — 1-01-35, кол редакторнуң орадакчылары — 1-19-87, 1-40-77, тел/факс (394-22) 1-17-94, бухгалтерия — 1-17-91. КИДИСТЕР: фотодел-политастиг кидис — 1-18-10, культура, өөредилге — 1-03-88, чагаа — 1-03-87, кездээ ажил-агый, улестүр кидистер — 1-17-09.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 3 ама.

Тираж 9104. Чагыг 22.

АГАР САНЬЫС: № 40703810400000010000 БОАО Банк "Тувакредит", Кызыл ИИН—1701008465; корр сч 3010181060000000729 БИК 049304729.

Солун Россия Федерациязының Парлалга болгаш массалыг информация чепсектериниң талазы-биле хоойлужудулгазының чорудулгазынга контроль болгаш бүрүткелин Тыва девискээр эргелелинге бүрүткектинген.

Бүрүткектинген дугаары — Т-00007. Индекс 10002; 10003. ТР-ниң парлалга болгаш информация күркөмитединиң типографиязынга парлаан. (Кызыл, Шетинзон-Кравченко, 1).

Солунда парлаттырган материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпей барып болур. Айтылган саннары болгаш өске-даа фактылары, дындадылганы дээш авторлар боттары харылаар.

e-mail: shyn@tuva.ru Индекс 667000.
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.